

ÁLLATTANI ÉS VADÁSZATI FOLYÓIRAT.

MEGJELENIK MINDEN HÓ 1-ÉN ÉS 15-ÉN.

ELŐFIZETÉSI ÁRA EGY ÉVRE 3 FRT.

Szerkesztik:

DR. LENDL ADOLF

és

csikszentsimonyi és erlyesi

LAKATOS KÁROLY.

Budapest, II., Donáti-utca 7.

— T É L. —

Leteríté a tél puha hószőnyegét
A virádkifosztott, kopárrá vált földre,
Odafenn az égbolt ólomszürke, setét,
Behamvadt a táj lenn sűrű, lomha ködbe;
Eljöttem tehozzád tanyáknak vidéke,
Hogy elhagyottságod magányába lássak,
Ifjúságát lelkem, hogy újra átélje
Fehér fönységében a nagy pusztaságnak.

A zordonnal szomszéd hatalmas érzés ez,
Amely megkap' itt e visszhangtalan tájon,
E káprázat csupán hasonlít a fényhez,
Mint a valósághoz hasonlít az álom, —
Határtalan messze benyúlt a határa
A megnőtt pusztának, mint volt egykor, régen,
Álmában a pusztta talán multját látja,
Mikor hét határon túl vonult mesgyétlen.

Távol, lakott környék a pusztába olvadt
S vele egygyé olvadt az égbolt a ködben;
A fergeteg úzi a bokrot, a holtat,
Ez az ördögsekér, a mely meg-megzökken,
Egy-egy hóborozdán átsántikál és fut,
Fut tovább a messze, üres kietlenbe,
Nem vezet félre csalogató tév-út,
Gurul túske-szárnyán a szél alá egyre.

S odafenn a lég is nem hord madarat már,
A mely eltrillázgat olvadékony dallal,
Sötét holló-sereg fehér pusztákat jár,
Zsákmányát szaglászva, kemény röögöt vagdal,
Le-letelepedik szalma kazalokra,
De tovább riasztja onnan is a pásztor, —
S a magasban egyet, nagyot kavarodva,
Ék-alakra válva megy tovább a tábor.

A befagyott tavon túl az akácz-erdő,
Arra felé tartnak, ottan csendes minden,
Mozdulatlan az ág, a zuzlombot termő,
A fehér fák alatt ki járna most itten?
Talán csak én látom!... halotti fehérbe
A holdfénynél sápadt párok enyelegnek,
Akik egymáséi nem lehettek élve:
Szerelmet folytatni sirjukból fölkeltek.

A hólepel alatt alszik a természet,
Eljő majd a tavasz és ébredni látom,
S eljő majd a nagy éj, melyből föl nem ébred,
Mikor eljő rá is majd az örök álom; —
Csak a mi elmúló, kétszeresen jobban
Húz ahhoz a szívünk, hogy elvesztjük lassan;
A tél emlékeztet mintegy példázóan:
Nincs ezen a földön semmi elmúlhatlan.

Az emberi ész fejlődése.

Öbb mint egy évszázad óta haladnak folytonosan, mint maga az idő, de rohamosabban, a természettudományok. Művelt népek zseniális és fejlett eszű fia, nagynevű férfiak lendületbe hozták e tudományok mindegyikét: *Dalton* kimondja, hogy »csak bizonyos határig oszthatók a testek«; ez az atom-elmélet alapja és a mai kémia és fizika ebből emelkednek ki; *Avogadro*, *Gay-Lussac*, *Berzelius* ezen az úton haladnak tovább.

Newton lángesze még a XVII. században teremti meg a modern matematika főbb tételeit s *Laplace* és *Gauss* méltó utódai. *Humboldt* e század elején megírhatja »Kosmos«-át, habár már előbb *Kant* megvizsgálván az emberi értelmet, szigorú kritikával megállapíthatni véli a megismerés határait. *Schleiden* felfedezi az élő szervezetek sejtjeit, amiket még mai napon is az élet elemeinek tekinthetnek. Már *Lamarck* tanítja a fajok egymásból származását és *Darwin* fejti ki e tanát annyira, hogy még az ember származását is belevonhatja.

— Az ember származását? Hiszen azt a népekben évezredek óta rejlett és nőttön nőtt hit úgyis megmondja szabatosan: Isten teremtette az embert!

Bizonyára csak az »igazságot az igazságért« elve vezérelhetette és félreismerhetetlen tényekre és azokból folyó igazságokra támaszkodhatott *Darwin* akkor, amidőn a vallás dogmáival és művelt, avagy műveletlen népekben egyaránt élő hittel szemben rámutatni merészelt: hogy az ember is csak az állatok köréből emelkedett ki. Egyik sokat emlegetett munkáját azzal fejezi be: »Az embernek megbocsátható, ha némi büszkeséget érez a fölött, hogy ő, habár nem is saját fáradozásai által, a szervi

rangfokozat legnagyobb magaslatára emelkedett; és az a tény, hogy ő ekkép ennyire jutott, ahelyett, hogy már eredetileg ide volt volna helyezve, reményt nyújthat neki, hogy a távoli jövőben még magasabb hivatása lesz.« Azután még folytatja: «... és mindezekkel a magasztos tehetségekkel együtt: testének alkotásán alacsony származásának kitorölhetetlen bélyegét viseli.»

Akár elfogadjuk *Darwin*-nak eme nézeteit, akár nem, azt tudjuk mindannyian, hogy nagy mélység választja el az embereket az állatoktól; mert az ember határtalannak látszó, fenséges elméje össze nem kapcsolható azokkal az egyszerű nyilvánulásokkal, melyeket állatokon észlelünk. »Az ember uralkodik a többi lényen, egymásután szakadatlanul alkotja, gyarapítja és javítja bámulatosnál bámulatosabb műveit. Ipar, művészet, tudomány, irodalom, mindenféle találmány, hasznos fölfedezések, merész és eredményes vállalatok, mindinkább tökéletesedő politikai társulások, mindinkább szelídülő törvényhozások, a művelődésnek népről-népre háruló áldásai: nemde az emberi elmének szemünk előtt folyó munkája mindez?« Rövid szavakkal, de annál határozottabban jellemzi *Barthélemy-Saint-Hilaire* az eszes embert, amidőn mondja róla, »hogy megvan az emberi szellemnek az a hatalma, hogy megkettőzheti magát, amennyiben nemcsak a külső dolgokat, de saját magát is figyelme tárgyává teheti. Az egész természetnek ez a legendkívvülbb tüneménye.« Oly élesen megkülönböztethető igazság ez, hogy aligha lehet ellene szót emelni; de ne feledjük, hogy ez csak a műveltség bizonyos fokára emelkedett emberről mondható, mert ha kiterjesztenők a legfejletlenebb népekre is, például Ausztrália benszülötteire, bizony a leghatározottabban czafolnák meg e tételt azok a tények, amelyeket az ilyen népekről szerezhetünk.

De bármint legyen a dolog, akár csak fokozatban, vagy mennyiségben különbözzék az ember esze az állatokétól, akár pedig minősége legyen más, tény az, hogy az ember, mint eszes lény, éppen abban különbözik az

Rókalesen.

— Irta: Helm Ervin.* —

Ki ne emlékeznék örömmel vissza ifjúkorának azon éveire, mikor a falon lógó vadászfegyver pusztá látása már emelkedettebb hangulatba hozta a nemes vadászatért rajongó fiatal vadászlelket, szívének egész hevével eltelve a vágytól, hogy kedves fegyverét vállra akaszthassa?

A valódi boldogság ideje volt az, — igazi kincs, mely az időközben megöregedett vadászt a boldog visszaemlékezés derüjével tölti el; lelkesedéssel gondol vadász-kalandjainak egyes epizódjaira s kibékül az irodai tinta-tartóval is, mely egykor ifjúkorában oly sok akadályt gördített útjába.

De végre este lett, — szabad volt a tollat az asztalra dobni s a keresztül-kasúl rovatolt kimutatásokat a szekrénybe helyezni, hogy puskámat vállra vetve, róka koma útját álljam el. Az erdőör jelentése, hogy a ravaszdi a lesül szolgáló kunyhó előtt kitett döghúst megízlelni kegyeskedett, arra birt, hogy 1852. január 7-én délután 6 óraker róka uram fogadtatására lesbe húzódjam. Kemény, hódús tél volt s a hórétég felülete egy hirtelen, rövid eső következtében erős jégpánczélta öltött magára. A faluból

a közeli rókaleshez vezető mély úton — mely különben igen alkalmas volt arra, hogy a lakomára esetleg korábban megjelent róka közelébe húzódhassak — most nem lehetett nesztelenül haladni; a jég ropogott lépteim alatt s minden elővigyázat dacára is, midőn már közel értem a kunyhóhoz, hallanom kellett, amint egy éppen vendégségen volt róka ott hagyván a lakomázást, nagy ugrásokkal az erdővel borított hegyoldalba menekül.

Bosszankodva késedelmem fölött, csöndesen felnyitottam a leskunyhó ajtaját s azon szándékkal, hogy esetleg reggelig várok vadászszerecsémre, meleg köpenyembe burkolóztam s a szalmára heveredve ki-kitekintgettem a holdfénytől pompásan megvilágított térre, melyen a csalétkül kitett lóhulla feküdt, míg körülbelül 10 óra felé Morfeus hatalmába estem.

A csöndes téli éjszaka hí szövetségesem lett, mert neki köszönhetém, hogy éjfél tájban valami neszre fölébredtem s kitekintve, két nagy mészáros-kutyát pillantottam meg, amint a lóhullán lakmározva, ropogtatták a csontokat hatalmas fogaikkal.

Határozatlanul ültem most itt, hogy vajjon igazságos dolog volna-e ezeket a szép állatokat ártatlan tulajdonosuk kárára lelőni? — s már közel voltam hozzá, hogy egy vaklövést tegyek a kutyák elijesztésére, midőn felébredt bennem az önzés érzete — hiszen a busásan

*) Hátrahagyott irataiból.

állatoktól, hogy azokhoz viszonyítva *igen fejlett* az esze. Ebben megegyezik mindnyájunk meggyőződése — és mégis ha felvetnők a kérdést: mi hát az az emberi ész? a feleletet megadni reá talán senki sem tudná, mert ebben ismét eltér mindnyájunk nézete. Másképpen beszélnek az emberi észről a teológok, akik az igazságot és ennek tudományát: a filozófiát is a vallás szolgálatába hajtani akarják; a különböző irányokat követő filozófok másképpen értelmezik; ismét mást vall az ok és okozat között való összefüggést kutató fiziológ: és aki csak a tüneményt: az *ész nyilvánulását* tekinti annélkül, hogy okát keresné: bizonyára ismét más fogalma volna róla. Fénelon érsek szerint kettős ész lakik bennünk: «*az egyik, mely a mi lényünk, a másik, mely fölöttünk áll — ezt Istenben kell keresnünk.*» Descartes azt mondja: «*gondolkozom, tehát vagyok.*» Comte megváltóztatta ezt olyformán: «*érzek, tehát vagyok.*» Wundt, a régibb fiziológ, azt állítja, hogy a gondolkozó «*én*» nem is létezik, mert ami gondolkodik, az az agyvelő, vagyis: *vagyok, tehát gondolkozhatom.* És a fiziológia mai művelői tudják, hogy az agyvelő homloki karélyában van az értelem, a legfőbb szellemi műveletek székhelye: tehát *az ész az anyag funkciója* és attól elválaszthatatlan épen úgy, mint a meleg, vagy az elektromosság stb. Ime mily különböző nézetek az emberi ész mivoltáról!

Az ész oly tehetségek összege, a melyeket egyoldalúan megítélni, vagy röviden értelmezni nem lehet; igaz nagyságában csak úgy foghatjuk fel, ha ismerjük kezdetleges és fejlett állapotjaiban, fejlődési fokozataiban; megmérhetjük, ha mással összehasonlíthatjuk; megítélhetjük, ha eredményeit látjuk és mivoltát megtudjuk, ha kibontakozásának okait kutatjuk.

Bármilyen magas észtehetségekkel legyen megáldva az ember, nem bírta azokat kezdetből fogva; lassankint fejlődtek ki azok ő benne, még pedig érzékeinek közreműködésével. Tudjuk ezt mindannyian magunkról, mert csakis érzékeink segítségével szerezhetünk tudomást egyáltalában a

természetről, a világról és arról, ami abban van; — ha nem volna látásunk, hallásunk, ha nem szagolnánk és nem izlelnénk, ha nem tudnók az érdeset a simától, a hideget a melegtől érzékeinkkel megkülönböztetni: akkor egyáltalában nem tudnánk semmit; nem tudnók azt, vajjon létezik-e kívülünk még valami? — és ekkor azt sem tudnók, hogy vajjon magunk létezők-e? mert nem volna mivel összehasonlítni magunkat. Minden fogalmunk, minden tudásunk, minden képzeletünk és belső érzésünk legelső sorban érzékszerveink működését igényelte.

Érzékeink — amelyeknek szervei az idegrendszer és az ahhoz kapcsolt készülékek, az úgynevezett érzékszervek — közvetítik a külső világ legkülönbözőbb hatásait, a fényt, a meleget épen úgy, mint a térben kiterjedést, illetőleg a kölcsönös korlátolást stb.-t; azért mindenről való fogalmaink és képeink csakis ezen szervek segítségével létesülhetnek; más testrészeink arra nem használhatók. Hogy azonban az érzéki felfogásból érzések és tudatok létesülhessenek, szükséges még különösen idegrendszerünk központi részeinek működése is; ezek a központi részek veszik tudomásul az érzékszervekből jövő ingereket és tulajdonképpen csak ezek által érezünk és tudunk meg valamit. Minden megérzésből keletkezik a kívülről jövő inger folytán a központi részekben egy-egy tudat. Érzékszerveinkkel felfogjuk tehát a külső hatásokat és központi idegrendszerünk működésével pedig megérezzük és megtudjuk azt a valamit.

Minden érzethez és tudathoz kell tehát: 1. az érzéki felfogás és 2. a központi feldolgozás — vagyis: 1. az objektum hatása és 2. a szubjektum működése.

Előre bocsátom és a következőkben még kifejtem, hogy az emberi érzésből tudat lesz és a tudatok képekké egyesülnek. Azonban két embernek *kétféle* képe, kétféle fogalma lehet egy és ugyanazon tárgyról. Egy tárgynak pedig tulajdonképpen csak egyféle igaz és helyes képe lehet. A külső tárgyaknak bennünk keletkező képei tehát nem mindig helyesek. Szükséges volna mindig egyrészt

megfizetett lóhullát dézsmálták meg — s ez arra bírt, hogy a szép állatok egyikét leterítsem. Óvatosan kibontakoztam tehát köpönyegemből s duplapuskámat a lőrésbe helyezve, a nagyobbik állatot célba vettem és lőttem.

Kíváncsi lévén az eredményre, azonnal kinéztem a lőrésen és láttam, amint a két állat villámgyorsan a hegyoldalba menekült. «Különös», gondolám, «elhibázva, elpaczkázva, mert még csak egy nyiffantás sem hallatszott!»

Éjfél után egy óra volt, midőn bosszús hangulatban szobámban lefeküdni készültem, de jó öreg atyám még benyitott s kérdésére azt feleltem: «kutyákra lőttem, de sajnos, elhibáztam».

A következő nap reggelén faátadáshoz kellett a vágásba mennem. Derék vadászati oktatómmal, Wenzl erdőőrrel indultam, titkon már előre örülve annak, hogy «munka után jól esik a — vadászat!» Kisérom maga mellett vezette két középnagyságú kopóját s délután 3 óra tájban már az országút melletti korcsmában voltunk, hogy egy sajátkezűleg elejtett őzbaknak veséje-, mája- s szívéből készült kitűnő eledellel, az u. n. «vadászrész»-szel csillapítsuk éhségünket, — hiszen oly szorosán hozzátartozott ez a vadászszerencsém szülte élvezet boldog kiegészítéséhez! Mohó étvágygyal nyeltük a falatokat s csaknem végére értünk pompás vadászlakománknak, midőn egy ismerős favágó lépett be s

vigyorgó arczával azon benyomást tette reánk, mintha az asztalunkon álló boros palaczk s ebédünk kitűnő illata megcsiklandozta volna inyét-orrát s szívesen megkínálatná magát a maradékkal. Ehelyett azonban dicsérni kezdte vadászsákmányomat és hogy «mily szép farkas az, mely ott függ!» «De hiszen az egy őzbak és nem farkas, melyet lőttem s amely ott kint lóg. Nem ismeritek-e a különbséget őzbak és farkas között?» «Dehogyan nem ifjú uram», mondá ő, «de hiszen ifjú uram egy farkast lőtt?» «Álmodik, jó ember, én még soha sem láttam farkast s még kevésbé lőttem». «De ifjú uram», mondá ismét a favágó — mialatt az arczomba nevetett, «hiszen az éjjel a rókalesből csak nem kutyákra tetszett löni? Egy nagy farkas ott van az erdőhivatal udvarán, a kertészlegények — park — víz...», többet már nem hallottam, mert felszökve helyemről, rohanva futottam végig az országuton a faluba, hol az emberek szerencsekívánatai között lihegve értem az udvarba, ott látva a kíváncsiak seregétől körülvevett farkast! — Örömkönyek toltak szemeimbe — a kutyának vélt állat valóban egy 48 kgr. súlyú nagy farkas volt.

Utána jártam a történeteknek és kiderült, hogy a farkas lövésemről halálosan találva, a hegyoldalba futott, ott csakhamar kimúlt s a tükörsíma hókérgen czúszott le egészen az uradalmi parkba, hol a következő reggelen az út közelében a vízért arra menő kertészlegények szerencsésen megtalálták.

az, hogy érzékeink csakis helyes adatokat szolgáltatassanak, másrészt, hogy a központi feldolgozás is igaz útján haladjon.

Ezzel tehát két kérdés merül fel: 1. Milyen érzékeink működése? Szolgáltatnak-e helyes adatokat? és 2. milyen központi idegrendszerünknek működése? lehet-e az helyes? — Foglalkozzunk e két kérdéssel röviden.

Hogy képeket alkothassunk valamiről, szükséges első sorban az objektum hatása érzékeinkre. Csakis az objektivitás által nyerjük a képeink helyességéről való biztosságot is, mert összehasonlíthatjuk újból a tárgyat a róla létező képünkkel és valóban minden jel arra mutat, hogy ezen objektív eljárásra képesítve vagyunk, mert elég gyakran van alkalmunk utólagosan meggyőződnünk arról, hogy helyes képeket alkottunk; ilyenkor megtudjuk, hogy érzékeink elég gyakran helyesen működtek, azért bízunk is érzéki felfogásunk helyességében bizonyos fokig. Az objektív eljárás révén szerezzük meg tehát nemcsak az adatokat a képek alkotásához, de megszerzzük a bizodalmat is, melyet a képek helyességébe fektetünk.

Azonban érzékeink korlátoltak; nem vagyunk képesek ezek segélyével sem a végtelenségre, sem a teljességre vonatkozó objektív eljárást követni. Az időben csak a jelen, a térben csak az nyújthat tapasztalásra alkalmat, ami elég közel esik hozzánk, hogy szemünk vagy kezünk elérhesse, ami elég nagy arra, hogy érzékeinkre hasson, ne legyen a tárgy sem akkora nagyságú, sem oly csekély, hogy érzékünk fel nem foghatná. Ezek a határok pedig egy rövid «végest» jelölnek ki a «végtelenségben», amely elüttünk és mögöttünk terül el és érzékeinkre egyáltalában nem hat. A végtelenségről tehát mindaddig nem alkothatunk helyes képet, még kevésbé megbízhatóan helyes képet, amíg a helyes objektivitás útján haladunk, amíg véges érzékszerveinkkel élünk; tehát *mindaddig nem*, amíg észreveszszük, hogy kívülünk van még valami s amíg ebből kifolyólag megtudjuk, hogy mi magunk

létezünk. Tehát mert érzékszerveinket használjuk első sorban, azért nem lehet fogalmunk a végtelenségről.

De mindaddig *teljes* képet sem nyerhetünk soha semmiről, amíg érzékeinkre támaszkodik a központi idegrendszer működése. Ez különben már az előbbiből következik, mert a teljesség a végtelenséggel együtt jár. Utóbbiról nem lehet helyes fogalmunk, mert nem látjuk be, az általunk uralt véges határán túl mi következik még, milyen tárgyak nem hatnak már reánk. A teljességről pedig azért nem szerezhettünk helyes képet, mert nem tudjuk, a szűk érzéki határon alul vagy felül mit nem érzünk már, vagyis az előttünk fekvő tárgynak milyen hatásait nem foghatjuk fel, mert nincsen annyi érzékszervünk, mint amennyi lehetne; csakis azok az érzékszervek vannak meg, amelyekre szervezetünknek szüksége van, vagy volt. Van például igen finom érzékünk a melegség megkülönböztetésére; csodálatos az a finomság, melylyel a színek legenyhébb árnyalatait is megismerhetjük — de nincsen ellenben oly érzékünk, mely bennünket a mindenütt jelenlevő elektromosságról vagy mágnességről értesítene, vagy amelyiktől megtudhatnók, hogy negatív vagy pozitív természetű-e az? Az ennek megfelelő érzék tehát hiányzik életünkben — és tudjuk-e hány ilyen érzék hiányzik még? — és ha nem szerezhettük volna más úton ama meggyőződésünket, ha nem értük volna fel észszel, hogy van elektromosság a világon és működik szüntelenül, mint a meleg, vagy a fény, vajjon nyerhettünk volna-e erre vonatkozó fogalmakat és képeket egyáltalában? Mennyi más tényező is működik még a világ rendjében, de nem tűnnek fel oly könnyen, mint a villámlás és a mágnestű mozgása! Mindezek az előttünk rejtett képek természetesen hiányzanak az érzéki úton nyert képek tenger sokaságából s így, mert kevesebb érzékszervünk van, mint amennyi lehetne, a képek teljességéről álmodnunk sem szabad. Azért bármint vizsgáljunk és bármint kutatjuk a tárgyak összes sajátosságait: nézzük, tapintsuk, izleljük, szagoljuk, mérjük, bontsuk, hevítsük

Nyúl-öröm.

— Megfigyelés. —

Ha az állatok valaha államot alapíthatnának, bizonyos, hogy a nyúl sem állami finanszírozást, sem hadügyi miniszter nem lehetne.

Mutogattak már zenélő majmot, kártyázó kutyát, számoló libát, tornászó malacot, bicikliző oroszlánt, meg mindenféle tudós állatot, de még olyan nyulat nem mutogattak, a melyik a pisztolyt el merete volna sütni.

Ész dolgában meg azt hiszem, túltesz rajta a varangyos béka is. Pedig a varangyos békánál butább állat aligha van. Minden este neki megy a falnak, s mindaddig szembe ugrál vele, míg csak véletlenül meg nem fordul.

De a mi kis esze van a nyulnak, érdemes azt megnézni. Elvégre is mindnyájan testvérek vagyunk. Az emberben van valami a nyúl félénkségéből és a nyúlban van valami az ember gondolkozásából.

A nyáron egy kis sárgásbarna nyulat pillantottam meg a kertünkben. Ott ült az egyik szilvafa alatt és

nyugodtan nézett rám. Talán kéthetes kis süldőcske lehetett s most látott embert először. De milyen nehéz volt megfogni! A mezőn nem sikerült volna. Itt a kis ostoba egy kórkasba menekült, s hogy a fejét jól bedugta a sötétségbe, azt gondolta, hogy én se látom őt.

Rítt a kis jószág, mikor megfogtam. Olyan keservesen rítt, hogy szinte megsajnáltam. El is eresztettem volna, de gondoltam, hadd örüljön neki egy napig a fiam. Ládába tettük és káposztalevéllal etettük.

Még aznap kiderült, hogy a kis nyúl a szomszédból szökött át hozzánk. Ott egy szelidített mezei nyúl a mamája. A kis nyulat hát még aznap eleresztettük.

De másnap megint csak itt volt a mi kertünkben. Úgy látszik, jobb tanyának találta a mi nagy kertünket és szedres udvarunkat, mint a szomszéd kopár udvart, ahol csak azt ehetett, amit a konyháról adtak neki.

Ő aztán el sem távozott a mi kertünkben s hogy nem is üldöztük, egynehány nap múlva már annyira hozzánk bátorodott, hogy bejárt a kerítésen át a szederfánk alá is és fölcsemegézte a lehullott fekete szederszemeket. Persze, ha közeleedtünk feléje, azonnal eliszkolt.

Hogy már egy hete mindig megmaradt a kórkás körül, megvettem a szomszédtól és egy másikat is kértem párjának.

vagy alakítsuk át vegyileg: még mindig nem fogjuk meg tudni azt, hogy mit *nem veszünk* észre rajtuk. Amíg érzékszerveinket használjuk, mindaddig *teljes* képeink, még kevésbé *megbízhatóan* teljes képeink nem lesznek soha.

Amíg érzékszerveinket használjuk, addig tehát csak szűk körön belül maradunk, de addig lehetnek helyes, sőt *megbízhatóan helyes* képeink. Ha azonban kiterjesztjük gondolkozásunkat az érzéki működés határán túl, akkor oly képeket is fogunk alkotni, amelyeknek tárgya az érzéki működés alá már nem jut, vagy csak alig s átlépjük az objektivitás határát, de ezzel el is veszítjük a képek helyességéről való biztosságunkat.

Áttérhetek ezzel a második kérdésre is: Vajjon helyesen működik-e központi idegrendszerünk az érzékszervekből jövő *ingerek* feldolgozásában, a *képek alkotásában*?

Az érzékek a szervezet létezésével járó szükségekhez vannak mérve, nem pedig az észtehetségek fejlettségéhez és azok nagyságához meg terjedelméhez. Épen azért alkotunk oly képeket is, amelyek már nem az objektív eljárás eredményei, amelyekhez nem használjuk közvetlenül érzékeinket; például képzelhetjük azt, amit még nem láttunk és nem hallottunk. Lehetnek ezek az inkább szubjektív úton nyert képek helyesek is; néha sikerül is erről utólagosan meggyőződnünk s akkor némileg bízhatunk központi idegrendszerünk szubjektív műveleteinek helyességében, de csak addig, amíg némiképen ellenőrizhetjük; minél inkább eltérünk azonban az objektivitástól, annál inkább csökken eme bizodalunk az észműködés helyességében. Eszerint feleletünk az előbbi kérdésre csakis az lehet, hogy észműködéseink lehetnek helyesek, bizonyos fokig *megbízhatóan helyesek*, — de minél messzebbmenők, annál könnyebben válhatnak helytelenekké is és annál kevésbé megbízhatóan helyes központi idegrendszerünk működése.

S ez az alapja az összes emberi észtehetségek egymásból való kibontakozásának.

Az előbbieket szerint használjuk egyrészt érzékeinket

teljes mértékben és az észtehetségeknek csak egyik kisebb részét, a primitívebb tehetségeket, azt mondhatnám csak azokat, amelyek a külső ingerek, az érzések és tudatok regisztrálásához szükségesek: ekkor objektív úton nyerünk képeket, amelyek rendesen helyesek és azért általában megbízhatók. Másrészt az érzékek működése lehet alárendeltebb, sőt többé-kevésbé el is hagyjuk, de annál nagyobb mértékben érvényesülnek a fejlettebb észtehetségek, amilyenek az összehasonlító, ítélő, következtető, képzelő, stb. tehetségek: ekkor szubjektív úton érjük el képeinket, amelyek most már arra is kiterjedhetnek, amit már nem látunk és nem hallunk, amelyek azonban minél terjedelmesebb az ész működése, minél messzebb haladják túl az érzéki véges határt, annál ritkábban helyesek és kevésbé megbízhatóan helyesek. Ha tehát igen kiterjesztjük képzelésünket, akkor már nem bízhatunk a képzelet helyességében, mert csökkent az objektivitás.

Természetesen minél fegyelmesebbek és fejlettebbek valakinek észtehetségei, annál messzebb is mehet a biztosan helyes képzelésben. Neptun-t, naprendszerünk legnagyobb bolygóját már ismerték, mielőtt a messzelátóval felfedezték volna; kiszámították nagyságát, súlyát és távolságát és odaképzelték helyesen. Ellenben *Auguste Comte* nem mehetett annyira; ő azt gondolta, hogy soha ember fia a Nap kémiai alkotását megismerni nem fogja — pedig rá 30 évvel megszerkesztette *Kirchhoff* a spektroszkópot, amely páratlan föltalálás minket arra képesít, hogy a Nap-ban égő elemeket megismerjük. A legkitünőbb szem a legjobb mikroszkópban is csak egy-neműnek látja a vizet, — pedig elfogadjuk általában, hogy a víz apró részekből, molekulákból és atomokból van összetéve, amelyek érzéki megismerés alá nem esnek — mégis mondjuk róluk, hogy örökké mozognak, sőt ha a víz fajsúlya más, akkor tudjuk, hogy ezek a legapróbb részecskék most másképen mozognak. — Ennyire mehetünk, illetőleg mehettek nagyesszi emberek a helyes képzelésben.

Az a másik, akit áthoztak, testvére emennek. Kíváncsi voltam, hogy ugyan örülnek-e majd egymásnak? Mert hogy ez az egy olyan könnyen megvált a családjától, vagy nem talált vissza, vagy nem törődik a fajtájával semmit se.

De hogy vissza tudott volna találni, azon most már nem kételkedem. A mostani fészkébe határozott irányban fut vissza a kertünknek akármilyen távol eső részéből is. Hát helyismerete van.

Az új nyulat letették az udvarunk egyik sarkába. Meglapult szegény és aggodalommal nézett felénk. A másik nyulat kihajtottuk a kertből az udvarra, az új nyúl felé.

Sokáig nem vette észre. Ide-oda ugrált az eperfa alatt és szedegette hol a száraz levelet, hol a gyümölcsöt. A két nyulat már csak három méternyi távolság választotta el egymástól, mikor végre észrevette a mi nyulunk az ő kis testvérét.

Először csak a fejét emelte föl, mintha kételkednék a látása igazában. Azután egyenesen hozzászökött. Amaz is ugrott egyet a testvére elé. A két nyúl összetette a fejét szerető összesimulással. Először az arcukat tették össze, aztán a mi nyulunk az állat simította amannak a homlokára. Majd elsímultak egymás mellett, mint ahogy

a macska szokott elsimulni az ő kedveskedésével az ember lábánál, meg vissza fordultak és nagy érdeklődéssel szaglászta, szimatolták egymást.

A szag minden bizonnyal jónak és tetszőnek bizonyult, mert a két nyúl olyan ugrándozást és játékot kezdett egymással, hogy azt hittük, belé bolondulnak.

Milyen érdekes lenne ismerni azokat a gondolatokat, a mik e jelenet alatt a két nyúl fejében megjelentek és őket azokra a mozdulatokra készítették!

* * *

A nyulacsókák aztán valami egy óra hosszáig egymás mellett eddégeltek és közben-közben játszadoztak. Lelapultak, meg elugrottak egymás mellett. Olykor egyik a másikat keresztül ugrotta, vagy pedig sebesen ellillant mellette s körbe futva visszavért.

Azután egyik a kertbe ment, másik az udvaron maradt. Nem érdeklődtek többé egymás iránt.

Gárdonyi Géza.

Mindez azonban «véges» még és így alig haladja túl érzékeink határait; a végtelenségről eddig a legnagyobb észnek sem volt helyes, még kevésbé biztosan helyes képe. *Johnsohn Sámuel* azt mondja *Newton*-ról: ha a régi Görögországban él vala, istenként imádták volna. Pedig ez a lángész sem tudhatta, nem is sejtette, mi mindenről lehetnének még képei.

Minden ember tehát, épen mert érzékei és észtehetségei vannak, egyrészt objektive, másrészt szubjektive jár el a képalkotásban. Egyik működés a másikat nem nélkülözheti teljesen; mindig együtt jár e kétféle idegműködés, csak hogy egyszer az egyik, máskor a másik van túlsúlyban. Az egyik túlsúlya vezetett az emberek realizmusára, a másik pedig az idealizmusra. Mindkettőnek alapja megvan minden emberben, csak hogy néha az egyik, máskor a másik felülemelkedik.

A legprimitívebb észtehetség a *megérezés*, amelyből a *tudatok* erednek. Ez igényli az érzékszervek közvetlen hatását és minthogy csak folytatása az érzékszervekből jövő ingernek, egy-egy csekély elváltozás a megfelelő központi részekben. Tudjuk ezt magunkról, hogy szemünk szükséges a látáshoz, de tudjuk kutyákon végzett kísérletekből, hogy nem a szemmel látnak, mert eltávolítván agyvelőjüknek bizonyos részeit: néznek ugyan, de nem látnak, nem érzik meg a szemükből jövő ingereket.

Ha valamely tárgyra tekintünk, nemcsak azt veszünk észre, hogy milyen az alakja, de látjuk színét is, fényét; megtapintjuk felületét stb., tehát egy tárgyról szerezhetünk egyszerre, vagy egymásután többféle tudatokat; ezek összessége vezet a *képek alkotására*. A képeket összehasonlítjuk magával a tárggyal, esetleg újabb tudatokkal teljesebb, vagy helyesebb képekké változtathatjuk meg. De mindez természetesen csak akkor lehetséges, ha a bennünk keletkezett tudatok nem múlnak el azonnal az érzékszervekből jövő inger megszűnésével, vagyis ha nemcsak addig tudjuk, hogy valamely tárgy fekete, amíg rászégezzük szemünket, hanem ha a «fekete» tudata megőriztetik bennünk. Idővel ennek következtében a tudatok, illetőleg a képek száma megszorodik, mert érzékszerveink folytonosan felveszik a külső hatásokat s újabb meg újabb képek támasztanak bennünk, a már meglévőket szaporítván. Minthogy azonban központi idegrendszerünk sem tökéletes és tehetségei korlátoltak, azért természetesen az előbbiekből kifolyólag veszíthetnek a már meglévő képeink élénkség és hűség tekintetében; ezt okozza talán kivált központi idegrendszerünk minősége, nem képes rendkívüli sok képet megőrizni és az újabb képek a régiak kisebb-nagyobb rovására keletkeznek tehát. Mindennek bizonyítására talán nem is kellene súlyt fektetnem, mert tudjuk mindnyájan tapasztalásból, hogy képesek vagyunk régi képeket is megtartani, de idővel már nem oly hűek és élénkek ezek emlékezetünkben; tudjuk, hogy minél többet fogadunk be, annál többet veszítünk is; de belátjuk azt is, hogy némelyik ember igen sokáig emlékezik és igen sok mindenfélére, míg más e tekintetben vele nem versenyezhet; egy és ugyanazon embernél is változik a képesség bizonyos okok (betegség, kor stb.) következtében. Maguk a képek is igen sokféle minőségűkre nézve s épen ez bizonyítja, hogy a képalkotás már nem oly primitív tehetség, mint a megérezés; némely képek mintegy belevésődnek agyvelőnkbe, míg mások felületesek; némelyek mintegy csoportosulnak, társulnak egymással, mások nem; némelyek hűek és mások rovására uralkodnak stb. Mindezt gyakorolhatjuk is, jelétül annak, hogy idegrendszerünkől függő

működés ez. Ha ezek a képek és tudatok, bár némileg elmosódnak vagy megváltoznak idővel, mégis megmaradnak, akkor később alkalomadtával feltámadhatnak újból, sőt feltámaszthatók. Mintegy fel van jegyezve bennünk mindaz, amit egyszer megéreztünk és megtudtunk; a tudatok képekké vannak összefoglalva, s ezek ismét rendszeresen csoportosítva, regisztrálva. Azért neveztem az előbbieken a megérezés, a megtudás, a képalkotás és az emlékezés tehetségeit röviden *regisztráló* észtehetségeknek.

Meg vannak áldva mindezekkel a felsőbbrendű állatok is; azonban *éppen itt van a fordulópont, melyen az emberek túlhaladva, igen igen felülműlják az állatokat*. Mindazokat az észtehetségeket tehát, amelyek a regisztráló, de kivált az emlékező tehetségben bírnak már most alapjokat, azt hiszem jogosan, *fejlettebb* tehetségeknek fogom nevezhetni a következőkben. — Az összehasonlító pszichológia bizonyítja, hogy az ember nemcsak érez, tud, tapasztal (azaz képeket gyűjt) és emlékezik mint az állatok, hanem hogy határozott fölénye kitünő emlékezésében nyilvánul, sőt oly fegyelmezett emlékezése lehet, hogy bármikor, bármi okból és bármelyik régi képet úgyszólván eredeti hűségében előhívhatja és az eszmetársulás legkülönbözőbb módjait tetszése szerint begyakorolhatja és használhatja. — Oly bámulatos eszműködés ez már magában véve is, *melyhez hasonlót egy állatnál sem találunk*, — pedig éppen ebből indulnak ki a fejlettebb emberi észtehetségek.

Az emlékezés alapján t. i. fejlődött ki még több más észtehetség, amelyek szorosan fűződnek vele össze. Emlékezve rendelkezhetünk egyszerre több képpel is, amelyek vagy egyenlők egymással, vagy különbözők; ezek tehát vagy egyforma, vagy különböző hatást is gyakorolnak reánk; a megegyezést megismerjük, az eltérést megkülönböztetjük: *összehasonlítunk* — azért, mert emlékezünk. De az eltérés kisebb-nagyobb fokát is észre vesszük, annál biztosabban, minél több összehasonlító anyaggal, minél több emlékezeti képpel rendelkezünk: s ekkor *ítélünk*. Gyakran keletkeztek bennünk képek és ezekkel együtt, ezektől feltételezve és velők összefüggésben *más* képek is. Ha a képeket megtudjuk őrizni, természetesen a közöttük létező *összefüggés* is maradandó. Analóg esetekben tehát a megtartott összefüggés alapján bizonyos képekből kiindulva olyan képeink is fognak támadni, olyan képeket is fogunk támaszthatni, amelyek talán csak később idéztetnének elő kívülről, sőt olyanokat is, amelyek már egyáltalában nem idéztetnek elő érzéki úton: s ekkor *következtetünk*, még pedig szintén az emlékezetünkben élő képek és azok összefüggése alapján. Ezt az észjárást fokozhatjuk még annyira, hogy olyasmire is következtetünk, ami eddig egyáltalában még nem került érzéki működésünk alá: s ekkor *képzünk* (nem = képzelődünk).

A képzelés eszerint úgyszólván tisztán csak szubjektív eljárás, mert semmilyen látott terv nem készítet bennünket arra, hogy addig menjünk a gondolatfűzésben; hiszen éppen csakis azt képzelhetjük, amit eddig még nem láttunk és nem hallottunk. A mi az objektívitás képe, az a szubjektívitás képzelete, azért ami a képről áll, az jellemzi a képzeletet is. A képzeletek eszerint megőrizhetők, újból felidézhetők, összekapcsolhatók; elmosódhatnak, lehetnek helyesek, biztosan helyesek, azonban nem terjedhetnek ki természetesen soha a végtelenre és sohasem lehetnek teljesek.

Talán csak a két utóbbi állításhoz kell néhány magyarázó szót fűznöm, mert az előbbieket úgy is tudja mindenki tapasztalásból. Képzhetem az emberi alkotások

legnagyobb, legösszetettebb, avagy legbizarrabb összehalmozását; még csak apró csermelyt látok és képzelhetem a megmérhetetlen tengert; képzeletben láthatom mindazt, amit *Madách* az ember tragédiájában élénk varázsol — de egy matematikai pontot képzelni nem tudok: mert az *végtelen* kicsiny. És bármint tornyozza fel izgatott agyvelőm a képzeletek sokaságát, támadna fel bennem hevült fiatal korom minden képzelete és mindegyikhez csatlakoznék még a képzelhető összes sallang: tudhatom-e, sejtethetem-e, miről mit képzelhetnék még? s teljes volt-e *Dante*-nak képzelete a pokol kínjairól? — A képzelet nem lehet sem a végtelenről szóló, sem teljes.

A képzelet eszerint oly kép, mely a tárgy közvetlen hatása nélkül, tehát szubjektív úton keletkezik bennünk. Alapja a bennünk élő sok kép, az emlékezés. E képeket azonban eredetileg mégis a tárgyak hatásainak felfogásából nyertük, s így *végző* elemzésben a képzelés legelső alapja szintén az objektívításban, a sok érzetben és tudatban rejlik. Az objektum hatása volt szükséges *legelőbb* s a szubjektum későbbi, de már szerfelett nagymértékű működése adta meg az eredményt: a képzeletet. Hogy mindig csak ezen az alapon képzelhetünk, az nagyon könnyen belátható, mert mindig csak olyan képeket fűzhetünk össze képzeletekké, amely képek meg tudatosak már azelőtt valamikor szerepeltek észműködéseinkben.

Az előbb mondottakból — abból, hogy a képzeletek a szubjektívítás képei, tehát hasonlóan viselkednek mint a képek — az következik, hogy a képzeletek alapján ismét fejthetünk ki *további*, még messzebb menő észműködéseket. De arra az eredményre is eljutottunk már, hogy a képzelés, bár szubjektív eljárás, tulajdonképpen mégis az objektívításban bírja legelső forrását. Ha már nem képek alapján, hanem képzeletek során fűzzük össze újabb észműveleteinket, akkor természetesen mindig messzebb haladunk a szubjektívítás útján és mindinkább eltérünk az objektívítástól. De tudjuk már az előbbiekből azt is, hogy épen csak az objektívítás nyújtja nekünk a bizodalmat képeink helyességében. Minél messzebb megyünk tehát a képzelés útján, annál inkább kell hogy veszítsük bizodalunkat, annál inkább csökken bizodalunk észjárásunk helyességében.

Maga a képzelés helyes és sok esetben *biztosan* helyes eredményre vezethet, amiről sok esetben utólagosan meg is győződhetünk. Sőt ha a képzelet tárgya olyan, hogy utólagosan már nem szerezhethetünk közvetlenül meggyőződést a képzelés helyes voltáról, még akkor sincs kizárva az ellenőrizés lehetősége: például segítségül hívhatjuk a mi képzeleteink, nézeteink támogatására mások képzeleteit; vagy pedig alkothatunk más tárgyról és más szubjektív eljárás segélyével oly újabb képzeleteket, amelyek egy előbbi képzeletünkkel összeválnak s így ennek helyességét bizonyítják, vagy ellenkezőleg esetleg megczáfolják. Ilyen segítő vagy rokon-képzeletek segélyével tehát, vagy talán más úton-módon, mégis fentarthatjuk néha képzeleteink helyességébe fektetett bizodalunkat. — De ne feledjük, hogy már a legelső megézés is hibás lehet, tehát néha hamis képekre támasztjuk további észműködésünket, amely szintén néha téves lehet s így gyakrabban hamis képzeletekre fogunk jutni. És ha most ezen az alapon még tovább fűzzük gondolkozásunkat, akkor végre ingatag talajra térünk, s míg néha még sikerülmi fog bizodalunkunkat a gondolatfűzés helyességében fokozni, addig ezentúl épen úgy csökkenhet is az, ha a képzelésnél is magasabbra emelkedik észjárásunk. A képzelést is túlhaladó és még sokkal messzebb-

menő észműködéseknél tehát elhagyjuk az objektívítást úgyszólván teljesen; legfeljebb gyenge árnyékot vet ez még észműködésünk eredményeire; lehetséges lesz-e még utólagosan is meggyőződünk az elvont tárgyú észeredményeink helyességéről, vagy sem? Bizonyára csak alig és csak ritka esetben lesz lehetséges! És ezzel elérjük azt a fokot, amelyen lehet, hogy helyes eredményt értünk gondolkozásunkban, lehet, hogy nem is — nem tudjuk! Ekkor már nem bizhatunk sehogy sem észműködésünk helyességében!

Ha ennyire jutottunk, két lehetőség előtt állunk: 1. nem is kutatjuk, hogy helyesen képzeljük-e a dolgokat: ekkor *hiszünk*; 2. igyekezünk mégis valami úton-módon némi bizodalmaságot szereznünk, amennyire lehet kutatjuk, hogy helyesen képzeltek-e: s most *okoskodunk*.

Mindegyik lehetőségben befoglaltatik természetesen az előbbi két eset is, amiért összesen négy eset foroghatna fenn: 1. hihetünk valót, igazat; 2. hihetünk nem valót; 3. okoskodunk nem helyes képzeleteken és 4. okoskodunk a való igazért.

A hívésben nem kutatunk, tehát nem tudjuk meg soha, hogy *igazat*, *helyeset* hiszünk-e; azonban az okoskodásban esetleg még elérhetjük néha annak tudását, hogy helyes volt-e utolsó képzeletünk, vagy sem, mert hiszen kutatjuk ezt. Eszerint az előbbi négy esetből csak három lehetőség marad fenn; 1. *hiszünk* (akár helyeset, akár nem, nem tudjuk), 2. *meggyőződünk*, ha helyes volt az eredmény, és 3. *képzelődünk* (fantáziálunk, nem képzelés), ha nem helyes volt az eredmény, vagy ha kétes maradt.

Ennél több lehetőség nincs, amint az magából a dolog természetéből folyik. És nem is létezett az az ókori bölcs, vagy újabbkori zsenie, aki ezekhez a legfejlettebb észtehetségekhez még csak egyet is tudott volna hozzákapcsolni. Nem ismertünk eddig embert, aki a hívésnél, a képzelődésnél, vagy a meggyőződésnél tovább vitte volna, akiben ezeknél még fejlettebb észtehetségek nyilvánultak volna.

Minden észműködésünknek vége szakadt ezekkel; tovább menni a gondolkozás mezején nem tudunk és nem is fogunk tudni soha addig, amíg egyrészt érzékszerveinket, másrészt észtehetségeinket használjuk.

Az előbbiek szerint több lehetőség nem is képzelhető az érzékszervek és az ész társulása alapján, mert az érzékszervek a «véges»-hez kötvék és csakis belőlük eredhetnek a primitív észtehetségek, melyek a fejlettebb és végül a legfejlettebbeknek is alapjai. Ugyan felemelkedhetik az ész és elszármazhat a kimeríthetetlen hívésig és a féktelen képzelődésig — de ott, ahol kiszabadulna teljesen az érzékek befolyása alól, ott megérzi, beismeri egymagában való hiányosságát és gyengeségét, ott van a forduló pontja és vissza kell térnie a meggyőződéshez, az objektívításhoz, amelytől elvezette a hit és az eltévedő képzelődés. Ha az ész önmagából még tovább is kifejlődhetnék, annyira, hogy ezen a fordulópontra túl emancipálódhatnék és teljesen felszabadulhatna az érzékek segítségével alól: akkor elérhetné talán azt az újabb tehetséget, melylyel akár a «végtelen»-t is felfoghatná túlfeljődött képzelődésében, mert az érzékek már nem kötvék a «véges»-hez; megérthetne saját magából mindent. De ilyen ész még nem öntetett ember porhüvelyébe, jelétül annak, hogy a hívés, a képzelődés és végül a meggyőződés az emberi észnek csakugyan legmagasabb fokozatai, csak odáig terjedhet. Legfeljebb még csak abban fejlődhetik tovább, hogy tartalmasabb hitet, terjedelmesebb képzelődést és sikeresebb meggyőződést ér el

— és csakis ebben különbözik a lángész a közönséges észtl; csak mennyiségben de nem minőségben.

Újabb észtehetségek megszerzését nem remélhetjük tehát; azonban el lehetünk készülve, hogy a jövőben egyik vagy másik észtehetségünk ezek közül a legfejlettebbek közül túlfeljődik, mintegy a többiek rovására; például lehet valakiben erősebb hajlam a hívéshez, mint a képzelődéshez, másban ismét a meggyőződésre való törekvés elnyomja a hívést és a képzelődést.

Hogy a három legfejlettebb észtehetség között létező viszonyt megérthessük könnyebben, reá kell térnünk mind-egyikre külön-külön.

Nem fejlődött ki egyszerre minden tehetségünk, hanem lassankint bontakoztak ki egymásból, kezdve a megérzéstől amely a legprimitívebb, a képzelődésig. Azt hiszem az eddigiekből elég világosan tűnt elő eme kibontakozás folyamata: valaminek a megtudása feltételez első sorban egy kívülről jövő hatást és annak a megérzése az első tehetség; a képalkotás csak a már meglévő tudatok alapján lehetséges; az összehasonlítás, ítélet, következtetés és képzelés ismét csak az emlékezés alapján állanak; a hívés, képzelődés és meggyőződés pedig csak olyasmire vonatkozhat, amit előbb képzelünk. Tehát a legfejlettebb észtehetségek kiindulása a képzelésből van. De tudjuk, hogy néha már az első képek is hibásak; gyakrabban hamisak a képzetelek; azonkívül elmosódnak, elferdülnek a képzetelek is, sőt a közöttük létező összefüggés is elhomályosodik és eltéveszthető. Mindebből természetesen az következik, hogy még gyakrabban jutunk el nem helyes eredményekhez, ha a képzeteleket dolgozzuk fel a továbbiakban. Tehát a hívésben és az okoskodásban gyakran foglalkozunk hamis képzetelekkel.

Amíg képzeteink tárgyai nem elvontak, hanem olyanok, hogy bár fáradtsággal, de mégis ellenőrizhetjük azokat utólagosan, addig legfejlettebb észműködéseinkben is inkább még helyes, t. i. ellenőrizett képzetelekből indulunk ki; sőt, amit, azokból tovább fűzve gondolatainkat, elérünk, azt az eredményt is sikerül talán még néha-néha ellenőrizni s így fokozhatjuk bizodalunkat még a képzetelek birodalmában is, mindaddig, amíg nem *teljesen elvont tárgyúak* ezek a képzeteink. Emezen bizodalunk szubjektív eljárásaink helyességében arra vezet, hogy még akkor is bízunk, ha az ellenőrzés már csakugyan lehetetlenné válik — s ekkor egyszerűen *hiszünk* valamit. Hiszünk azt, hogy képzetet képzetre halmozva mégis helyes végeredményt adott! Mikor lehetséges még leginkább az ellenőrzés, mikor foglalkozunk még közelebb fekvő, vagy *nem elvont* tárgyakkal? Mikor van tehát legtöbbször alkalmunk képzeteink helyességéről utólagosan, keresetlenül is meggyőződni? Akkor, amikor eszünk még csak közönségesebb dolgokkal törődik: gyermekkorunkban. Akkor bízunk tehát leginkább észműködésünk helyességében s legkönnyebben hiszünk. Ugyan még később is hiszünk, de nem oly feltétlenül. Idővel t. i. messzebbfekvő tárgyakhoz is áttérünk; azonkívül sok már meglévő, tehát már néha elmosódott és elferdített képzetből indulhatunk ki; merészebbek vagyunk már és tovább haladunk mint azelőtt képzeteink összefűzésében. Mindennek következménye pedig az, hogy többször is kell csatlakoznunk, amiért azután már nem leszünk oly könnyen hívők. Reájövünk, hogy hitünk, bizodalunk szubjektív eljárásunk helyességében hamis eredményhez is elvezetett, hogy képzelődtünk. De ebből megjegyezzük azt is, hogy nem szabad saját magunk szellemi erejében annyira bízunk! Minél idősebbek leszünk, minél

inkább tágul látókörünk, annál inkább lesz okunk ennek beismerésére, s így annál kevésbé fogunk feltétlenül hinni, hanem kezdünk okoskodni saját magunkkal és keressük a meggyőződésre vezető utat. Épen a szubjektum hiányainak felfedezése, az vezet bennünket vissza. És ez a felfedezés az eszes emberek életében a legeslegkiválóbb!

Tehát egymásból bontakoznak ki a legfejlettebb észtehetségek is; a hívés továbbfejlődése a képzelődés s ennek következménye másrészt a meggyőződésre való hajlam. A gyermeknek még nincsen okoskodása, azért elhisz mindent könnyen; elhiszi azt is, amit még nem ért; hiszi például, hogy van Isten és olyan, mint ahogyan azt előtte lerajzolják; értelmét csak félig-meddig foghatja fel, de hiszi, mert az a lény, akit legjobban szeret, édes anyja, már zsenge korában azt sugta fülébe: imádkozzunk Istenhez! — Különböző képzetelek alapjai ezen hitnek, mert semmilyen objektum nem készíti reá a gyermeket arra, hogy azt higgye. Szabadon választott képzetelek — a legjobbnak és legszebbnek képzetelei — szabadon választott összefüggésben vezetik reá és vezethetik reá azért, mert még bízunk abban, hogy minden úgy van tényleg, amint képzel.

A gyermekkor folytatása az okoskodás korszaka. Terjed látókörünk és messzebb haladunk már a képzelés néha ingatag talaján. Egyszer elérünk helyes eredményt, máskor pedig nem tudunk kibontakozni a valóra. Nem hiszünk már feltétlenül, hanem csak akkor, ha legalább némi kis biztosságot szerezhettünk melléje. Így kezdődik az okoskodás, melynek az előbbiektől két lehetősége forog fenn: a képzelődés és a meggyőződés. Mindkét esetben természetesen már nagyon is túlsúlyban van a szubjektívitás; de az első esetben ezentúl is saját magára és mindig csak magára támaszkodik a szubjektum további működésében; utóbbi esetben pedig visszatér az objektívításhoz.

Minthogy a képek tudatokból alakulnak, azért ugyanezen tudatokból alkothatunk különböző képeket is, aszerint, amint különbözően összekapcsoljuk a tudatokat egymással. Képekből létesülnek azután képzetelek is és ezekkel épen úgy járhatunk el. Képzelhetünk kutyát macskafejjel, vagy fordítva. Mindez természetesen szubjektív működés; de még mehetünk tovább, amidőn nagy túlsúlyra emeljük a szubjektívítást annyira, hogy szándékosan meghamisított és önkényesen összehordott képek alapján fűzzük sorba gondolatainkat, hamisan következtetünk, rosszul ítélünk, nem való összefüggésben kapcsoljuk össze képzeteinket és ezeket más úton nyert, de szintén hamis képzeteinkkel ismét önkényesen összeszűrjük — ezáltal természetesen *nem való*, sőt tényleg lehetetlen eredményekre jutunk. A képzelődés tehát — eltekintve a legelső forrástól — mindig csak a szubjektumból merít, mindig csak saját «én»-jére támaszkodik, azért mindig helytelen végeredményre is vezet. Ez a gyermekkorai bizodalomnak a következménye, folytatása és túlfeljődése. Azért jellemzi a képzelődés a gyermekélet utókorát, a kezdő ifjúságot — melynek «Robin-son»-nál kedvesebb olvasmánya nem is lehet.

Ennek folytatása ismét az, hogy a szubjektum tévedéseit néha tapasztalva, már nem támaszkodik mindig csak magára, hanem keresi a megbizonyodást, igyekszik meggyőződni. A gyermek hisz egyszerűen és feltétlenül; a fiú szeret képzelődni; az ifjú vére felpezsdül kisebb-nagyobb okból képzelődő lelkesülésében; a megokosodott férfiú hajlandó még hinni, de csak némi megfontolás után és néha képzelődve lelkesül is, de nem oly könnyen — és

az agg tudós végre, bár örök gondolkodásban megöszült már, nem akar elhinni semmi újat, legfeljebb ha némi-képen meggyőződhetik róla előbb — konservatív természetű az öreg ember.

A gyermek imádkozik Isten-hez — az öreg tudós pedig csak azért nem tagadhatja az Isten létezését, mert különben nem tudja felérni észszel, hogy honnét van a végtelen idő, az elfogyhatatlan anyag és az örökké megifjodó élet!

Hinni, ez egyike a legfejlettebb észtehetségeknek, a mely közvetlenül a képzelődésből domborodik ki; meghatározott képzeletek és meghatározott összefüggés nélkül való; nem vezet a hívésre tulajdonképpen semmi, nem készlet reá objektum, de hasonló, szubjektív úton nyert más eredmény sem: egyszerűen csak hiszünk valamit. Épen azért nem is lehet bebizonyítani azt, amit hiszünk, mert biztos alap és kötelező összefüggés nélkül jöttünk reá; *bennünk*, csupán csak a szubjektumban rejlik annak oka, hogy ha hiszünk. Nem is szükséges, hogy bebizonyítsuk azt, amit hiszünk, — mert ha bebizonyíthatnók, akkor megtalálnók az összefüggést, az ahhoz tartozó képzeleteket, végre a megfelelő képeket és tudatokat is — ezek pedig a *tudásra* és nem a *hívésre* vezetnek.

Hogy mennyire hisznek az emberek, azt említenem sem kellene. Csak azért remélhetnek, mert még hisznek; nem is oltódott el a hívés a gyermekkor megszűntével, csak alárendeltebbé lett a még fejlettebb okoskodással szemben, épen úgy, mint a többi észtehetség is, mert az utolsó uralodik rajtuk. A legtöbb művelt ember például azt hiszi, hogy az érzéki felfogásain alapuló képei megfelelnek az objektum valóságának. *Kant* pedig ellenkezőleg azt hitte, hogy képeink sohasem lehetnek a valóságának megfelelők; szerinte más a bennünk élő és érzéki úton támasztott kép és más az objektum. Azért vitatkozhatnak az emberek, mert hisznek valamit. Balhit, babona, ösztön stb. szintén csak a hitnek bizonyos módosulásai.

Ami a képzelődést, a fantáziát illeti, az ismét egészen más működése az észnek; az egy bizonyos irányban megindult észműködés túlfejlődése, sok esetben beteges működés. A kényszerképzeletek is képzelődések; összefüggnek vele szorosan a fanatizmus, a mániák, a fix ideák. Bizonyára rokon vele az örülés is — s ha arra gondolunk, hogy mai nap nem ritkán jelentkezik, kivált a művelt emberek soraiban, az örülés mindenféle alakjaiban, akkor ebben csak szomorú jelét láthatjuk haladásunknak, illetőleg bizonyos irányú túlfejlődésünknek.

Végül még a meggyőződésről is kell röviden egyet-mást mondanom. Bizonyos határon túl képzeleteinknek ellenőrizése már csak olyformán válik lehetővé, hogy ha hasonló képzeletekre hivatkozunk, a melyekkel összehasonlítjuk és támogathatjuk azokat. Ezek a segítő képzeletek azonban még sem érnek fel tényekkel, valamely tárgyról leolvasott képekkel, mert hiszen csak szubjektív úton nyert képzeletek. Eszerint csak az az ember fogadhatja el igen messzefekvő, elvont tárgyú képzeleteimet mint helyes eredményeket, csak az osztozik nézeteimben, aki — minthogy a tényekkel való bizonyítás már ki van zárva — magának hasonló segítő képzeleteket is alkothat. Azért oly gyakori a vitakodás oly nézetek felett, amelyeket a tárgyakkal összehasonlítani már nem lehet. És ezért meg is dönthetik esetleg az okoskodás eredményeit, habár ezek helyesek lehetnek. Például már a régi egyiptomiak is azt hífték, meg a kínaiak tudták, hogy a föld forog; de mert eme helyes nézetüket bebizonyítani nem bírták, későbbben újból kellett kideríteni a tény — és *Kopernikus* állításait is leszorította az évszázados hit,

amely akkor erősebb volt még az emberekben, mint a meggyőződésre vezető hajlam.

A meggyőződés mindezek szerint az emberi ész eddig elért legmagasabb fokozata. A képzelés alapján a hívésből bontakozik ki és magában foglalja a szubjektum korlátoltságának beismerését, a képzeletek ellenőrzésének szükségességét. Tehát egyrészt maga magát, a szubjektumot vizsgálja meg, másrészt az objektumot is. Ezért mondtam a bevezetésben, hogy kitünően jellemzi *Barthélemy-Saint-Hilaire* az emberi ész, amidőn legmagasabb tehetőségét kiemeli és azt mondja: »megkettőzheti magát, amennyiben saját magát teheti figyelve tárgyává és a külső dolgokat is tekinti.« Ezt a tényt helyesen ismerte fel a bölcs filozófus és igaz amit mond: »hogy ez az egész természetnek legrendkívülbb tüneménye«.

Ime ezek az emberi ész kibontakozásának, kifejlődésének fokozatai, kezdve a legprimitívebb megérzéstől, mely mindennek alapja, a legmagasabb tehetőségig, mely mindenenek felül halad és maga magát is vizsgálja meg: ez a meggyőződés, az összes gondolkodó tehetőségeinknek határköve. Ennél fejlettebb emberi észtehetséget nem ismerünk és újabb tehetéseket ne is reméljünk, amíg érkeink csak a »véges« dolgokról gyűjthetnek adatokat; a végtelenségek megértésére mindaddig nem lesz tehetőségünk. Amint már említém, remélhetjük azonban, hogy a legfejlettebb tehetések egyike vagy másika betegesen túlfejlődik, uralja majd a többit és elnyomva azokat, megzavarja a kellő viszonyt: — a hívés túlfejlődése az a vak hit, mely békóban tart népeket; a képzelődés túlemelkedése teremti azokat a szerfelett felcsigázott spekulációkat s talán a megőrülésnek is minden nemét; a meggyőződés túlfejlődése ismét ama szomorú egyoldalúság gondolkodásunkban, mely mindent elvet, helytelennek bélyegzi mindazt, amiről meggyőződni egyáltalában már nem tud, mely tagadja azt elbizakodottságában, amit már észszel fel nem ér, mely nem türi a hívést, mert bizonyítékot hozzá szerezni nem tud már, mely még a »végtelen«-t is mellőzni akarná, mivel nincsen róla fogalma — vagy kinek van fogalma a végtelen Istenségről? — s mégis vannak önmaguk észerejében elbizakodott istentagadók: a túlfejlődött meggyőződésre való hajlamnak eredménye ez; *nem tud az Istenségről meggyőződni, tehát tagadja!*

Amint a testi szervezetben minden erőnek, minden képességnek egyaránt kell kifejlődnie, sőt a mai nap oly szerfelett megnehezített életben arányosan fejlesztetnie, nehogy megszűnjék az a harmonia, az a helyes arányosság, mely a testet ép egészségben tartja, úgy az észtehetségekben is a harmonikus viszonynak megszakadása boldogtalan megtévedést jelentene. S mint a tiszta hívés a vallásnak az alapja, a szabad képzelődés a művészeteknek teremtője, úgy az okkutató meggyőződés a tudományok fejlesztője. Boldogtalan lesz az a nemzedék, amely megengedi, hogy a tudomány a hit és vallás elnémítására támadjon, amelyben a művészetek szépsége aláhanyatlana — s megszűnik az a nép, amelynek hite és vallása, avagy esze szabadsága az okosságtól elnyomatnák.

Imádkozunk a költővel, emelkedjünk fel hozzá, aki az erős hit, a szabad fellendülés és a mély meggondoltság nyelvén egyaránt szól:

»Isten! kit a bölcs lángesze föl nem ér,
Csak titkon érző lelke óhajtvá sejt!
Léted világít mint az égő Nap,
De szemünk bele nem tekinthet.« (Dr. L. A.)

Az állatok kitöméséről.

Irta: dr. Lendl Adolf.

IV.

— Emlősök. — (Vége.)

Hogy ez a munka sikerüljön arra aligha lehet valakit tanítani, ez talentum.

Egyben azonban mégis eltér ez a kész agyagmodell a szobortól, t. i. abban, hogy arra számított a preparátor hogy még a bőr fogja fedni s ezért a homorú hajlásokat mélyebbre és nagyobbra, a domború felületeket pedig valamivel laposabbra és kisebbre készítette; a bőr, illetőleg a szőrőzet vastagságát vette ebben tekintetbe.

Mielőtt a bőrt most erre ráhúzná, még a fejet kell kidolgoznia; a fej végleges elkészítése ugyan kívülről történik meg, de ezt elő kell készítenie; a fültő tájékát, az orrot és a szemgödröket sűrű és keményes (keves vizzel feleresztett) agyaggal tölti ki e célból. Azután az egész modellt vizes szivacsos vagy nedves kézzel simítja meg le és benedvesíti így egész felületén.

Előveszi most a bőrt és sietve dolgozik vele, mert a modellje hamar szárad.

Még egyszer be-mérgezi a bőr egész belső színét, azután az ajkak közé, a fül porcza és bőre közé, továbbá az orrporcz helyébe és a csülkökbe begyömöszöl kevés de keményes agyagot és azután ráteríti a bőrt a modellre. Szépen, gondosan elrendezi rajta; legelőször a hátvonalat igazítja el; az orrot, a szemeket, az állat, a füleket helyükre helyezgeti, a nyak bőrét megfelelően húzogatja, hasonlóan a törzsön is igazítgatja a bőrt és végül a lábakat is elrendezi. A bőr mindenütt odatapad az agyaghoz és így rövid idő alatt előtte áll a kész állat, még csak a bőr összevarrása és az utolsó idomítás hiányzik róla.

A varrást megelőzi a bőr széleinek összetűzése és az esetleges ránczoknak eltüntetése. A nyakon két három öltéssel, a hason hasonlóan összefogjuk a bőr széleit; a szügyben egy pontban négy bőrcsúcs ér össze; a lábakon szintén néhány öltéssel összekapcsoljuk a bőr széleit. Ezzel a munkával sem szabad sok időt vesztegetni.

Ha jól sikerült a modell, akkor öröm rajta eliga-

zítani a bőrt, de ha ellenkezőleg a bőr nem illik reá, akkor sok bajlódással sem lehet a ránczokat elsimítani és elcsúfol az állat, különösen akkor, ha rövid és tömött a szőre, mint például éppen az őz.

A bőrt fehér selyemmel, vagy jól megviaszkolt erős czérnával varrjuk össze és pedig szőr ellen; kezdjük a csülköknél és haladunk felfelé, azután a median metszést kezdjük hátul és előre folytatjuk az állig. Apró keresztöltésekkel kell varrni és lehetőleg kevés szőrt a fonalba befogni.

Még hátra van az utolsó alakítása az állatnak, az arcz és egyes részleteknek kidolgozása. E célból előveszi most a preparátor a detailrajzait, de mégis legtöbbet gondolata és képzelőtehetsége szerint idomít; a művész munkája következik most.

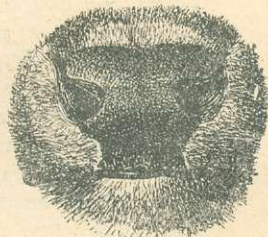
Az arczot, az orrt, a pofát, a füleket, az ajkakat agyaggal idomítja azáltal, hogy a bőr alatt levő sűrű agyagot ide-oda tologatja, amíg a kívánt formákat és arczvonásokat megkapja. Azután beilleszti a

szemeket. Az őznek sötétbarna, életben úgyszólván fekete nagy és domború szemei vannak. Úgy a színre, mint a szemek nagyságára és domborúságára ügyelni kell. Őznek fekete golyó-alakú szemeket lehet adni. Ezeket, valamint minden más állatnak való szemeket is készíten lehet kapni. — Az egy állathoz használt szempárt jól össze kell válogatni, nehogy kétféle legyen, ami nagyon zavaró. Csakis jóminőségű üvegszemeket használjunk, úgysem drágák.

Ha az üvegszemeket mindkét oldalon teljesen szimmetrikusan beillesztettük a szemgödrökbe, akkor a szemöldököket domborítjuk ki és megadjuk a szemeknek a szemhéjak és pillák elrendezésével azt a kifejezést, amelyet akarunk. A figyelő őzbaknak mindenestre nyugodt de mégis éber, nyitott szemű tekintetet kell adni. Erre ismét a szemekhez igazítjuk meg az arczkifejezést és különösen ügyelünk az arcz szimmetrikus voltára is. A kellő világítás mindebben nagyon fontos; lehetőleg felső világítással dolgozzék a preparátor, hasonlóan mint a szobrász. Végül még a szőrőzetet is rendbe kell hozni; az őznel egyszerű simítással elérjük a megkívánt eredményt, de más állatoknál kefést és fésűt is kell használni gyakran.

Őzbak a régi módszer szerint kitömve.

Az őz orra.

Ezzel elkészült az állat és aszerint ahogyan sikerült, gyönyörűségünkre van — vagy pedig boszankodunk rajta.

* * *

Körülbelül 3 hétig szárad az őzbak szellős és elég meleg helyen; száradása közben mindig megfigyeljük, nem történik-e rajta oly elváltozás, amely ártalmára volna. — Ha a bőr jól volt elkészítve és elég vékonyra faragva és ha az agyag nem volt nagyon hig, akkor kivétel nélkül jól száradnak meg az állatok és eközben még csekély részleteikben sem deformálódnak. Azért is kellett a bőrt vékonyra faragni, mert az így gyengébb bőr nem képes az alakokat, a domborodásokat száradása közben lelapítani és összeszorítani, hanem a bőr alakul a modellhez, mert szilárdabb a modell. — Ha azonban a bőrt kellően elő nem készítik, nem faragják vékonyra — amint azt az olcsón dolgozó és gondatlan preparátorok teszik, — ha ott hagyják belső színén a bőrizmokat és a durva, rostos bőr alatti szöveteket, akkor a bőr száradásakor oly erővel húzódik helyenkint össze, hogy a modell formáit elrontja és eltorzul az alak, meg összezsugorodik. Régebben erre kellő gondot nem fordítottak, onnét van az, hogy a bőrtől függött az állat alakja; az újabb módszerek épen abban van az előnye, hogy a preparátor könnyen bír a bőrral és a bőr úgy szárad meg, amint ő azt alakítani kívánja.

Száradás után leveszi az állatot ideiglenes deszkatalpáról és megfelelő állványra helyezi át. — Az állványt különbözően készíthetjük el. Muzeumok tudományos gyűjteményeiben egyszerű természetes színű és elég nagy, de emellett csinos deszka-állványok leginkább felelnek meg. — Iskolai gyűjteményekbe valók oly állványok, melyek az állatnak természet-szerű környezetét utánozzák hűen. — Ismét ha díszül szolgálnak az állatok, akkor dúsan dekorált, mindamellettsé lehetőséggel a természetes környezetet mutató állványokat ajánlhatunk. Az állvány hevedereken nyugszik és alul üres, hogy a csavarokat a lábudakra ráerősíthessük.

Őzbakunknak körülbelül 1.20 méter hosszú és 60 cm. széles állványt adunk, egyszerű, 8—10 cm. magas szélekkel; egy kisebb fatuskó a hátsó sarokban van, melyből zöldleveles sarjak hajtanak ki; előtte kis füves részlet és nagyobb területen az erdei talajt jellemző lombos, makkos stb. felület, amelyből apróbb erdei növények emelkednek ki. — Mindezeket az ehhez szükséges növényeket, tuskót, makkot olyformán kell összeválogatni, hogy az állvány idővel se menjen tönkre, hanem állandóan megtartsa természetes és csinos külsejét. — A növények, füvek mesterségesek lehetnek és kaphatók kereskedésekben. Az állványok készítéséhez szintén helyes felfogás és gyakorlat kell

Ha az őzbak ime ott áll már az erdőtalajrészletet utánozó állványán, akkor még a festésre kerül a sor. Az orrát, szájaszélét, szeméit, esetleg csülkeiket megtisztítjuk fogkefével, azután terpentines olajfestékekkel kifestjük, ahol kell, az élő állat mintájára és a fekete szemgolyó elé odatűzött fehér cseppel életet adunk a szemnek.

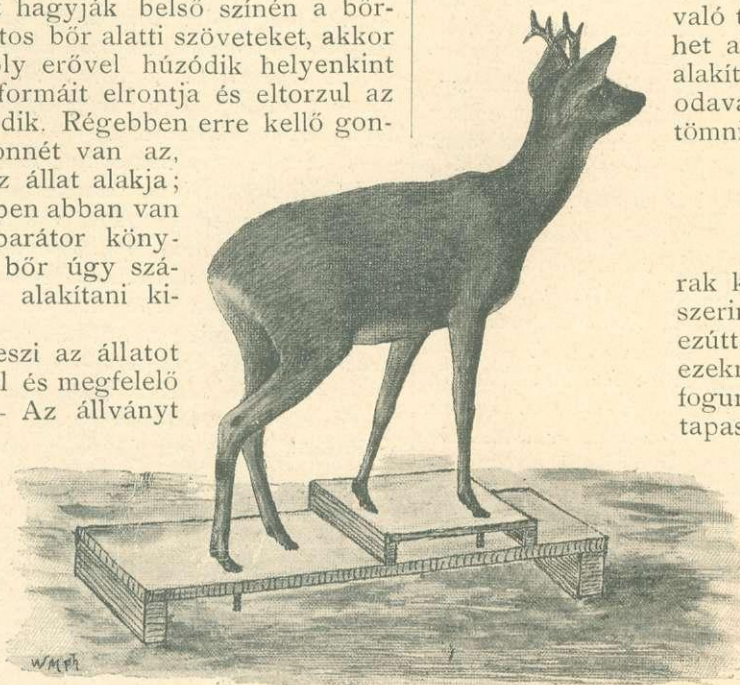
Még egy kis simítás, egy csepp igazítás, egy ecsetvonás, egy lehelet, egy gondolat azután visszalép a preparátor és meg-meg nézi munkáját: készen van! Jól sikerült.

* * *

Mindebből láthatni, hogy a nagyobb emlős állatoknak preparálása nemcsak nagy munka, nehéz feladat, de gyakorlottságot is tételez fel, épúgy mint kellően berendezett laboratóriumot — és ami a legfontosabb: rátermettséget és hozzávaló talentumot is. Állatokat kitéphet akárki, de azt az állatot élethű alakításban bőrből még egyszer odavarázsolni: az több mint »kitönni.«

* * *

A kisebb szörmések és madarak kitévése egészen más módszer szerint megy végbe. Épen ezért ezúttal nem is terjeszkedtünk ki ezekre, hanem más alkalommal fogunk rátérni, sőt ha azt fogjuk tapasztalni, hogy olvasó közönségünk szívesen fogadja eme a muzeologia körébe vágó értekezéseinket, akkor valamint egyéb, alsóbbrendű állatok preparálására is kiterjeszkedni s ezek közül természetesen a rovarokra különös figyelmet fordítunk.

Őzbak a mi módszerünk szerint előállítva.
(Lásd az eredeti tervet az V. füzetben.)

Vadliba-szezon.

Minálunk tulajdonképpen csak a vetési és szürke lúd (*Anser segetum et cinereus*) az, a vadludak közt, amelyeknek a vadászata igazi és rendszeres mulatságot ad a vadásznak. A többi lúdfajokra direkte vadászni ritkán van alkalom. A nagy szürke lúd is aránylag gyéren jelentkezik már, mióta költőhelyeit tönkretette a vízcsapolászat tudománya, s a legtöbbször korán is elvonul tőlünk; a lilik pedig többnyire ott mutatkozik, ahol a vetési lúd, ámbar nem szívesen, keveredik vele össze. Ellenben a vetési lúd ezrei mindenkor izgathatják a vadászszenvédelyt; nyáron, aratáskor, épúgy, mint ősszel és kivált késő ősszel, amikor a bujzöld vetések mindenfelé terített asztalt kínálnak ennek a gágogó vándornak.

A vetési lúdról minden vadászember tudja, hogy síkságot kedvelő, szikes tavak környékéhez különösen ragaszkodó madár. Azt is tudják róla, hogy amíg az időjárás határozottan téliesre, fagyosra nem fordul, addig itt

marad a mi zöld sikságainkon; de amint fagyni kezd, amint a neki való pusztai vizeket jégvártyával vonja be a tél: megy innen boldogabb, melegebb hazába. A nagy szürke lúd pláne november közepénél-végénél tovább ritkán marad.

Hanem azt már kevesebben tudják, hogy nem azok a gyönyörű, tiszta holdas esték a legjobb vadlibázó-idők, amikor a nagy madár alakja szinte fekete árnyképpel rajzolódik a sötétben kéklő égre; ám a legtöbb vadász ilyenkor szeret rá vadászni, bizonyos azért, mert mégis csak jobban észreveheti ilyenkor a húzó ludat, mint ha borultas az ég.

Már pedig az igazi jó vadlibázó-idő a borulatos. Ha egy parányika aprószemű őszi eső is szemetel, annál jobb. A köd pedig a legjobb, ha holdtólte van.

De menjünk röviden sorba.

Kezdődik a vadliba-szezon, (mondhatnám a legjobb,) — amint említettem — aratás idején. A búzakeresztek közé különös nagy kedvvel ereszkednek le a libafalkák, amelyek túlnyomó számarányban idei, nagy szürke faj egyedeiből állnak. Azok pedig még akkor buták, tapasztalatlanok, kevésbé vadak, nem is túlságosan bizalmatlanok. Ha az ember beveszi magát egy szikes tó közelében levő búzakeresztes táblába s két-három lovas (vagy akár gyalog) ember járogatja a határ távolabb eső részeit: bizonyosra lehet vennie, hogy olyan jó liba-húzást rendez magának fényes nappal, hogy egy tarisznya töltényt is ellőhet.

Ott, ahol sok a vadliba, ez a legeredményesebb vadászati mód rá, mert nappal mégis csak jobban lát s így jobban is lő az ember; no meg a liba a kalapját veri le, úgy száll a búzakereszt közé, kivált úgy délutáni ozsonna idején, meg természetesen korán reggel.

És mégsem ez az igazi vadlibázás. Az őszi húzások ideje felel meg a libának legjobban, amikor a szikes tavak partján, vagy akár bent a közepén, valami kis szigeten, libalesőgdöröt ásat a vadász, amelybe alkonyat felé beleáll s úgy várja a sereges vonulást, amely a tó felé jön.

Csendes, borulatos időben a liba jóval alantabb száll, mint holdfényes hűvös estéken, amikor a magasból is messzire elláthat. Ha egy kicsit szemecskél az eső, akkor a húzás még kedvezőbb a vadászra nézve. Ha pedig köd van, akkor alig egy pár méternyire röpködnek a ludak azon a környéken, ahol éji szállást keresnek.

Az első törvény, amit a vadásznak be kell tartania, az, hogy a gödör, amelyben megvonnul, elég mély legyen arra, hogy öt szükség esetén egészen elfődjé. Mert a vadliba a legszemesebb s legóvatossabb állat s a legkisebb szokatlan jelenség, — például a lesőgdörből kilátszó vadászkalap — már elriasztja, kitéríti vonulása irányából, vagy

merőlegesen a magasba törekszik az egész lármás csapat.

A második törvény, hogy az első csapatokat bántatlanul kell elvonulni hagyni, mert azok valóságos előrsi szolgálatban vannak s ha veszélyt sejtjenek: a következő csapatokat más irányba térítik magok után és magasabban jönnek.

A harmadik törvény, hogy jó porció türelme legyen a gödörben ülő vadásznak s minél kevesebbet mozogjon ott. Dohányozni, szivarozni tisztára visszaélés. Szunyog olyankor már nincs, amikor az őszi vadlibázás ideje eljött, semmi szükség hát a füstölésre, amit a vadliba szintén észrevehetne, valamint a messze fehéredő inggallért is.

A negyedik törvény az, hogy mellbe nem kell löni a ludat, mert vastagon egymást fedő tollazatúról még a 4. számú sörét is lepattanhat, hacsak közel nincsen a vad.

Sem nullás sörétet, sem postát nem kell használni lúdra. Nagyobb távolságról kimarad közüle, közepesről meg fölsőleges. A kettős számú sörét a legnagyobb, amivel még ludat löni jó. E sorok írója négyes sörétnél nagyobbakat sohasem használ. Szürkületi húzáskor minek is? Ötven lépésen túl úgy sem látja az ember a vadat, legalább nem úgy, hogy még egy szerencsés lövés is egyéb lenne, mint véletlenség.

Arról, amit némely vadász állítólag praktizál, hogy tudniillik apró (tizes, tizenkettes) söréttel lövi a vadlúd — *fejét*: én nem tudok véleményt mondani. Sohasem próbáltam. De nem is próbálom meg. Mert arról a távolságról, aminőre a vadludat rendszerint lehetjük, nézetem szerint ritkábban lőné meg az ember tizes söréttel a lúd nyakát vagy fejét, mint ahányszor jó hónaljlovést adhatna neki megfelelő erős söréttel.

Higgadt vadász addig, amíg a húzásnak vége nincs, illetve ameddig lesen maradni akar, nem lép ki a lesőgdörből. Ezzel sok jó esélyt ronthat el. A lelőtt ludakat a les után kell összeszedni. Ez jó kis gyakorlat a tájékozás tudományában is.

Lesőgdörben a vadász mindig jegyezze meg még világossal az ég-tájak irányát, mert különben, kivált ködös este, könnyen eltévedhet a lakatlan pusztaságon.

(E sorok írója egy ízben féljétszakát töltött egyugyan ezen holdas sivatag-pusztán így eltévedve. Ködös időben kiugrott a lesőgdörből egy szárnyazott vadlúd után s mire kettőt fordult: elvesztette a gödörhöz visszavezető irányt.)

A vadliba attól kezdve jár rendes húzásra, amikor az őszi vetés visszacsalta hozzánk a nagy tömegeket. Ilyenkor alkonyattal van a legjobb mozgás, közvetlenül naplemente után. Később, novemberben, a liba már jóval későbbben húz. A fülöpszállási, tetétleni, akasztói szikes tavakra úgy kilencz óra tájban megy ki legjobban a Duna környékéről, holott októberben már naplemente után megszámlálhatatlan csapatokkal vonul a vízre a vetésekről.

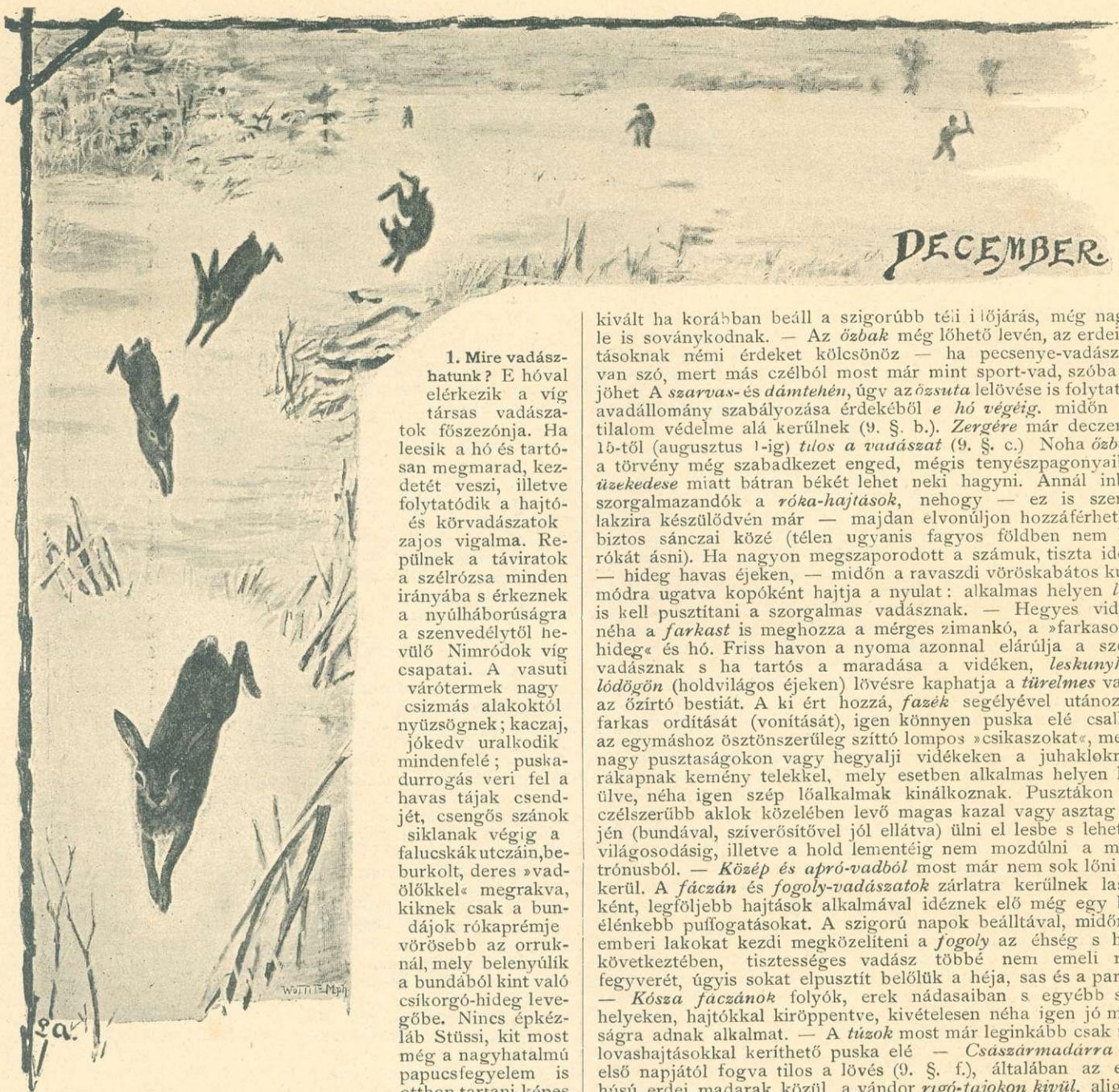
Gazdaemberek sokan kártevőnek tartják a vadlibát. Azt hiszik róla, hogy pusztítja a vetést. Nagy tévedés. A vadliba nem szakgatja ki a vetést, mint például a varjú, hanem csak lelegeli. Gyönyörűen körülölelőzza fűrészes csőrével s ezután a nyírás után tavaszra még sűrűbb, még bujább a búza. Arról nem is szólva, hogy iszen a guano, amit egy pár ezer vadlúd otthagya a vetésen, a legkitünőbb trágya.

Október végén és november elején van a legjobb, legigazibb vadlibázó szezon.

Nimród,

Hölgyeményét decemberben.

1. Mire vadászhatunk? E hóval elérkezik a vig társas vadászatok főszezónja. Ha leesik a hó és tartósan megmarad, kezdetét veszi, illetve folytatódik a hajtó- és körvadászatok zajos vigalma. Repülnek a táviratok a szélrózsa minden irányába s érkeznek a nyúlháborúságra a szenvedélytől hevülő Nimródok vig csapatai. A vasuti várótermek nagy csizmás alakoktól nyüzsögnek; kacaj, jókedv uralkodik mindenfelé; puska-durrogás veri fel a havas tájak csendjét, csengős szánok siklanak végig a falucsák utcáin, beburkolt, deres »vadölökkel« megrakva, kiknek csak a bundájok rókaprémje vörösebb az orruk-nál, mely belenyúlik a bundából kint való csikorgó-hideg levegőbe. Nincs épkéz-láb Stüssi, kit most még a nagyhatalmú papucsfejelem is otthon tartani képes

volna. A bibliai »állat« szerelmes csicsérgése, édes marasztalásai most mind csak kárbavesztett, hiábavaló kísérletek. Az illúziójok beleszáll a ködbe, melyből varjak kárógása, a hajtók vig hahó-i s fegyverropogás tör elő. Szent-Hubert diadalünnepét üli ilyenkor, míg Mars uram szétűt villogó kaszájával a szegény tapsifülesek között, hogy aztán nem sokára beálljon a nagy nyugalom az agyonzaklatott szegény ugri-fülesek között, a melyek még nem bukfenczettek által a túlnan való vadásztérek puszkaporszag nélkül való tájaira, a hol állítólag majd a nyúl lövi a vadászt, eszi meg a rókát, hajtja az agarat s léssen más cifra dolog is, ha eljön a nagy visszatorlás ideje. Azért hát *gyilkos* vadászok majd vezekeljenek, ha beáll a nagy szilentiüm; *sárga-kamástisok* pedig ne gondoljatok vadak bosszújára, mert mosolyogni fog ott is az a derű, mely a gonosz satyrok arczán születik s nyúlnak hozsannája zeng felétek háláüdvözetet . . .

A legnagyobb *nyúl-vadászatok* e hóban folynak le. A nyúlön kívül a *sörtevad* képezi még a szenvedelmesebb sport tárgyát; a hol azonban nem cél az állomány megsemmisítése, e hó vége felé a lelővést lassanként abban lehet hagyni, mert a kormos mumusok *görgetni* (bűgni = párosodni) kezdenek s

kvált ha korábban beáll a szigorúbb téli ilőjárás, még nagyon le is soványkodnak. — Az *őzbak* még löhető levén, az erdei hajtásoknak némi érdeket kölcsönöz — ha pecsenye-vadászatról van szó, mert más célból most már mint sport-vad, szóba nem jöhet. A *szarvas-és dämtehén*, úgy az *özsuta* lelővése is folytatható avadállomány szabályozása érdekében e hó végéig, midőn is a tilalom védelme alá kerülnek (9. §. b.). *Zergére* már december 15-től (augusztus 1-ig) *tilos a vadászat* (9. §. c.) Noha *őzbakra* a törvény még szabadkezett enged, mégis tenyészpagonyaikban *üzekedése* miatt bátran békét lehet neki hagyni. Annál inkább szorgalmazandók a *róka-hajtások*, nehogy — ez is szerelmi lakzira készülődvén már — majdan elvonuljon hozzáférhetlenül biztos sánczai közé (télen ugyanis fagyos földben nem lehet rókát ásni). Ha nagyon megszaaporodott a számuk, tiszta időben — hideg havas éjeken, — midőn a ravaszdi vöröskabátos kutya-módra ugatva kopóként hajtja a nyulat: alkalmas helyen *lesből* is kell pusztítani a szorgalmas vadásznak. — Hegyes vidéken néha a *farkast* is meghozza a mérges zimankó, a »farkasordító hideg« és hó. Friss havon a nyoma azonnal elárúlja a szemes vadásznak s ha tartós a maradása a vidéken, *leskunyhóból lödögön* (holdvilágos éjeken) lövésre kaphatja a *türelmes* vadász az *őzirtó* bestiát. A ki ért hozzá, *fazék* segítségével utánozva a farkas ordítását (vonítását), igen könnyen puska elé csalhatja az egymáshoz ösztönszerűleg szittó lompos »csikaszkokat«, melyek nagy pusztaságokon vagy hegyalji vidékeken a juhaklokra is rákapnak kemény telekkel, mely esetben alkalmas helyen lesbe ülvé, néha igen szép löalkalmak kínálkoznak. Pusztákon legcélszerűbb aklok közelében levő magas kazal vagy sztag tetején (bundával, szíverősítővel jól ellátva) ülni el lesbe s lehetőleg világosodásig, illetve a hold lementéig nem mozdítani a magas trónusból. — *Közép és apró-vadból* most már nem sok löni való kerül. A *fácán* és *fogoly-vadászatok* zárlatra kerülnek lassanként, legfőljebb hajtások alkalmával idéznek elő még egy kissé élénkebb puffogatásokat. A szigorú napok beálltával, midőn az emberi lakokat kezdi megközelíteni a *fogoly* az éhség s hideg következtében, tisztességes vadász többé nem emeli rájuk fegyverét, úgysis sokat elpusztít belőlük a héja, sas és a paraszt. — *Kősa fácánok* folyók, erek nádasáiban s egyéb sűrűs helyeken, hajtókkal kiröppentve, kivételesen néha igen jó mulatságra adnak alkalmat. — A *tűzok* most már leginkább csak nagy lovashajtásokkal keríthető puska elé — *Császarmadár*ra e hó első napjától fogva tilos a lövés (9. §. f.), általában az ehétő húsú erdei madarak közül, a vándor *rigó-fajokon kívül*, alig van mire kisütni a puskát. — *Vizi vad* a nagy nyílt vizeken, távol a partoktól tanyáztván, rendes vadászat tárgyát nem képezheti. Gyenge telekkel azonban a meleg források, csatornák jó vadtartó helyek mindig, csakhogy egy-két lövésre valamennyi szárnyas elriad a tájékról s más leszálló helyet keres magának. — Hőtlan, gyenge idővel a *vadhidaknak* állandó, tartós hűzésük van s ivó- s legelőhelyeik, vagyis a vetések körül lesből, kellemes vadász-szórakozást nyújtanak. — Az összes *szörmés és szárnyas ragadozók* folyton a vadászat tárgyát képezik. Hőtlan téllé ha sok éger s egyéb vetéspusztító rágcsáló állat mutatkozik, az *ölyvek* (*Buteo vulgaris*) s itt maradt *vörös vércsék* kegyelmet kaphatnak, mert sok hasznót tesznek féregpusztításuk által a gazdának; azonban a *szarkát, matyást és varjakat* (legkivált a *tarka varjút*) tüzzel-vassal pusztítani, irtani kell. Épen nem válik szegyenére a legkomolyabb, vadászminőségére sokat tartó Nimródnak se, ha hébe-korba egy-egy razziat intéz a vadászat e veszedelmes kártévői ellen. — A hol nagy sasok telepedtek le, alvó helyeiket fölkutatva s havas időben fehér lepedőbe vagy fehér fészülő-köpenybe búrkolódzva, igen sikeres esti leseket lehet rájuk intézni, valamint holdtényes tiszta időben *éjjeli belopásokat* is kísérelhetni meg ellenök.

2. A vad tartózkodási helye. A fővad a hideg és szél ellen a sűrűségekben keres menedéket s falkákban áll s jár. A kényes őz az árnyas vágásokat keresi. Az őzsuta elrúgván magától borját, a bakkal a sűrű gazban bújkál. Meddők és gidák (őzborjak) lanyhább idővel az új vágásokba is szívesen kiválnak. A sörtevad szinte a sűrűben, széltől védett völgykatlanokban keres menedéket. A koczák és malacok kondákban tartanak együtt, csak az erős kanik (kanok = agyarasok) hevernek külön, moh, haraszt és avarral bélelt vaczokban húzódva el nagy lustán az idő mérge elől. A bors már bent pipál sötét sánczai közt; a vadmacska és róka is búvik a téli zimankó elől, vagy legalább is nem messze odújától tartózkodik. A medve szintén sötét helyen nyalja (?) a talpát, ha beriasztja a csipős északi szél fűtyölése. A nyest, nyuszt, menyetek, úgy a görény, valamint a mokus, csak tiszta, csendes időben búvik elő odvából — ha az éhség kergeti. A nyúl úgyszólván mindenütt található; erős és csipős széllel és hófuvatag ellen dének eső helyen, mély gödrökben (széllel) és buczkákban (széllel) választja fekvését. — A tuzok össze-vissza jár és néha nagy utakat tesz a repcevetés miatt, általában a nagy repce-táblákat keresi. — A fogoly cserjés helyekre, gazos kukorica-tarlókra s helységek, emberi lakok közelébe vonul. Élelmét nagy hideggel és magas hóállással országúton, források mellett, szalmakazlak tövében, baromállások s nyílt udvarok körül keresi.

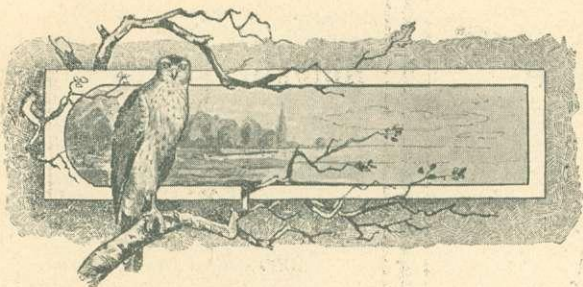
3. Prakszis. A nagy vadászatok zárlatakor a hivatását átérző, lelkiismeretes vadász fokozott erélyvel lát hozzá a tenyésztésre fentartott vad létét fenyegető kártévő elemek pusztításához; emellett a beálló s sokszor igen tartós zord és sanyarú napokon minden erejével oda működik, hogy megkönnyítse a szegény vad küzdelmeit, — szóval szakértelemmel gondozza a rábizott vadállományt, megmentve a jövő számára, mert szigorú telekkel csakis a helyes, gondos, szakértő és lelkiismeretes kezeléstől függ a jövő évi vadszaporulat. Különbözik pedig a hótakaró sohasem rejt valami rendkívüli nagy veszélyeket a hasznos vadra. Pusztító hatása csakis elhagyottabb helyeken, leginkább magas hegységekben érvényesül; de czéltudatos intézkedések által ott is ellensúlyozható. Nagyon veszedelmes körülmény azonban az, midőn az idő hirtelen fölenyhül s azután rá újra fagy következik, úgy hogy a hótakarón jégkéreg képződik, melyen ha a vad jární kénytelen: minduntalan beszakad alatta s lábait kivérzi, összevagdálja, roppant kínokat okozva ezáltal neki. Természetesen ily időben a fő, dám- és őzvad minden nyugtalanítása absolute veszedelmes, vadászni rájuk pedig valóságos barbarismus. Ha ez az idő küszöbön van, ugyancsak gyorsan el kell látni, illetve szabadabb kell tenni az etetőket, hogy a vad el-s oda váltva folyvást mozogjon, kitéporja járásait, járás-kelése által le ne hagyja kérgesedni az erdőt, de másrészt, hogy erejéből se veszítsen, illetőleg hogy jó kondícióban fontható legyen, a mit a szigorú időkben csak jó takarmányozással érhetni el. A jól táplált vad az erdőben is kevesebb kárt tesz a fiatal hajtások lerágása által. — Természetesen minden friss hóesés újabb tanulmányokra ad alkalmat a vadásznak — nem csak a hasznos vad számon tartása, de a kártévők jelenlétére — illetve azok mennyiségére és fajára vonatkozólag is; de a friss csapahó egyúttal értékes és pótolhatlan nyitott tankönyvet is képez, melyben a beirt ákombákok: a vadak nyomai, csapái, felvilágosítanak bennünket a vad váltói és tartózkodási helyeiről s lehetővé teszik a veszedelmes kártévők kinyomozását. Oly vidéken, hol a farkas és hiús meg szokott fordulni, különösen azért is igen fontos minden friss hóesés, mert e két bestiának a vadászterületre való beváltása úgyszólván már az első órában kell, hogy tudomására jusson a vadgondozónak, hogy aztán tüzzel és vassal, éjjel és nappal megsemmisítésükre törekedhesék; különben jaj különösen az őzállománynak! — A héjakosarak, karócsapdák s egyéb fogó eszközök szorgalmasan utánnézendők. Száraz téllel, midőn a kártévő rácsalló állatok néha felette elszaporodnak: a héja-kosárban megfogott vércsék, fiatal ölyvek (B. vulgaris) szabadon bocsájtandók, mert ezek ilyenkor nem tesznek kárt a vadállományban, csak igen erős telekkel, nagy hóállásokkor, midőn az éhségtől, hidegtől elcsigázott vadak könnyen elbánhatnak. A gatyás-ölyvet (Archibuteo) azonban nem kell kímélni. — Tartós, magas hóállásokkal a kétlábú tollatlan rovokat még sokkal nagyobb figyelemmel kell kísérni, mint minden más elkörmölt, mert a törvető, hurkoló és lesipuskás paraszt (kivált a sváb és tót) ilyenkor mindennél veszedelmesebb kártévő. Azért is friss hóesésekkor minden emberi lábnyomtól — mely a vadászterületre bevált — tanácsos végcéljáig követni, mert a csapások nem ritkán hurkokhoz, törökhöz, fogóvasakhoz és kelepcekhöz vezetnek el az embert, de nem ritkán tolvajpuskások éjjeli leshelyeikhez is, mert e jó madarak havas tél időben

leginkább éjjel szoktak garázdálkodni. Télen a paraszt mindig éjjel lesi és lövi halomra a nyulat; azért a vadöröknek ott, hol az orrvadászat nagyon el van terjedve, főleg éjjel kell nagy vigyázékonytságot, fáradthatlan járáskelést a határban kifejteni; nappal pedig a községek körületét, a kint levő hajlékok embereit tartsa szemmel, mert különben nagyon kevés fogoly marad, minthogy feltámasztott teknőkkel, rostával, lőszórhurokkal egytől-egyig elfogdossa vagy elpuskázza a kazal tövében a kapzsi paraszt; a nyulat pedig drót-törben fogja meg, még pedig nem keveset, ha el nem veszik tőle a kedvét! A csendes téli éjszakában fölvilanó puskatüz mindig jól eligazítja a bátor vadort s ilyenkor veszelje mindig az az öntudat, hogy egy-egy éjjeli garázdálkodó elcsipése által nem csak szegény vadjait menti meg legkártékonyabb ellenségétől, de ezáltal egyszermind kötelességszerűleg a legbecsületesebb dolgot cselekszi. — Olmos esők alkalmával, midőn a kevés mozgású szárnyasvad szárnyai a sző betűszerinti értelmében testükhöz fagnak, — nagyon résen kell lenni a fácsánosokban, fajt-dús területeken s ott, hol állandó tuzok-tanyák vannak, mert különben a magával jötehetetlen vadat a paraszt, kóbor ebek, rókák, orvadarok és varjak nagyon megdézsmálják. — Mindezen sokoldalú tevékenysége közben azonban nem szabad elfelejtenie a vadásznak egy tekintetet a szívébe s egy gondolatot az ég felé küldeni, mert bármily tevékenység, szorgalom, Isten áldása nélkül sikerre nem vezethet. Karácsony szent ünnepén legyen béke kint s legyen a vadász kicsi meleg tanyája a csendes nyugalom otthona — ám, ne csengjen hiába az imára hívogató harang rezgő szózata... A jó vadász mindig vallásos, mert a fenséges természet megtanítja Isten szeretetére.

4. Állat-élet. E hóban már többnyire hólepel fedi a földet, vagy vastag nyirkos köd gomolyog égen és földön. Hűvös szél himbálja a galyat, száraz lombot, mely csörög-zörög, nem akar álomba szenderülni a ringatástól. Egy-egy sápadt, hervadt falevél még elszakad az ágtól s lepereg a földre halk zörejjel, mely olyan fájó, olyan szomorú érzést okoz a vadász szívében. — A barna-sárga avar zúg, zörög lépteink alatt: majd mintha felszisszenének a letiport falevélek, mi oly különösen hat a néma erdőben, a hol alig van az életnek még valami nyoma. Csupa hallgatás, csupa misztérium árad szerteszét, míg fönt a ködös fátyol, mint egy könnyű fehér szemfedő szakad rá a lefoszlott tar-erdővilágra. — Minden olyan csendes, néma odakint is, hogy ha a havon nem látnók a furcsa ákombákot, miket a vadak rajzolnak bele nyomaikkal a fehér takaróba — egyelőre azt hinnék, hogy a növény-élet kihaltával az állatélet is enyésztebe tűnt. Csak a helységek körül tűnik fel egy-egy kolduló kis madár: aranyos sármányok, borzas apró csínkék, míg a keréknyomban félig megdermedt pipiskék gubbasztanak s néha néha egy-egy fekete legény: a varjú károga el magát a szürke levegőben. Pedig télapónak, a morózus decembernek is meg vannak a maga élő ékszerai. A kertek, ligetek, erdők és völgyek szárnyas nyári lakóit mások pótolják: a havasokról lejönnek a fenyves és hűros-madarak, lenikék, sőt nagy hideggel a selyemfenyves is ellátogat hozzánk már e hóban. Különbösen nagy számmal kerül elő a pírók, a fenyő-pinty, mely a messze Alföld tájaira is csapatostól veszi kósza útját, ha nagyon hajtja az éhség s zimankó. A harkályok is odahagyják fenyveseiket s különösen a tarka meg a nagyhangú zöld néz le a síkokra, egy kis kénytelen látogatásra, ám a nagy fekete is ad néha vizitet. Apró ökörszemek, királykák pattognak a kerti sűrűkben, míg a gyümölcsfákon a csínkék egész kis rajai tűnnek szembe. Ellátogat a kéreg-szutyóka (höcsés) is egy küssé az almafákon kifutkosni magát, sőt egy-egy fekete rigó-nak halk tak-takkolása is kihallatszik néha a kerti orgona-bokrok közül. — Általában a völgyek és térek szárnyas világát teljesen átváltoztottnak találjuk. De nem hiányzik közülök a káros elem sem. A kertesben, falvak körül héja, karvaly, vándor- és kis sólyom czirkál vagy leszen gubbaszt; a réti sasokat se mind hordja el a zimankó, ott látni őket néha a halászkövek lékjei mellett, a mint lesik a felbukkanó halat. — Az ölyvek már egészen megszokott czirkálók, kútgémekek, kazalok, póznák tetején gubbasztják át az unalmas napokat s ha felrebbennek is, csakhamar ismét leszállnak. Néha egy-egy nagyon fehérödő orvadar is előkerül: azok a bagolyszeműek (Circus cyaneusok), melyekből egyes öreg himek és tojók néha átsanyarogják a hosszú telet, sőt gyengébb téllel vércsét (C. tinnunculus) is látni. — E hóban ulti magára a menyét hófehér szőrméjét. Ennél az egy állatnál ugyancsak nem volt méltányos a természet, midőn a ma már oly divatos »mimikri« áldásával fölruházta!

Lakatos K.

Apró közlemények.

Élősdí állatok. Nevezetes jelenség az állatországban a parazitismus. Mint az emberi társadalomban sok egyén kerül a rendes munkát és foglalkozást és reá nézve előnyösebbnek tartja, más emberek szorgalmának gyümölcsseit megengedett vagy meg nem engedett módon saját céljaira felhasználni, úgy az állatországban is általánosan elterjedt a parazitismus, mely abból áll, hogy egyes állatok mások testén, vagy testében letelepednek s úgy könnyű szerrel jutnak gazdájuk rovására táplálék és sok esetben biztos rejtek helyhez. Különösen a magasabbrendű gerincesek azok, melyek a legtöbb élősdit táplálják. Nincsen kizárva, hogy az első élősdinek is megvan a maga másod-, sőt annak megint a harmadik élősdije. Majdnem minden állat egy vagy több élősdit táplál, még pedig némelykor rendkívül nagyszámú egyéneket, úgy hogy ennek következtében a gazda tönkre megy s elhal.

A legnevezetesebb esetek egyike a következő: Belgrádban egy két éves csikót bonczoltak, melynek testében 500-nál több *Ascaris megaloccephala*, 190 *Oxyuris curvula*, 214 *Sclerostomum armatum*, több millió *Strongylus tetracanthus*, 69 *Taenia perfoliata*, 287 *Filaria papillosa* és 6 *Cysticercus* volt.

Az emberen és emberben is valami 35-féle állat keresi táplálékát, ide nem számítva a röpködő szervekkel ellátott legyeket, moszkítókat, szunyogokat stb., melyek csak rövid időre szállnak az emberre s vérével jóllaknak. *K.*

A rovarok ereje. Ismeretes tény, hogy az állatok között a rovarok azok, melyek *aránylag* a legerősebbek. Ha az embernek nagyságához képest oly ereje volna mint a bolhának vagy sáskának, könnyű szerrel egyetlen ugrással átkelhetne a Dunán, vagy a legmagasabb templom-tornyon is átugrálna. Plateau L. francia termé-

szetvizsgáló igen elmés módszereket alkalmazott a rovarok erejének megmérésére. Ezen kísérletekből kitűnt, hogy éppen a legkisebb rovarok azok, melyek aránylag a legerősebbek. Különösen csinosan szerkesztette meg a cserebogarak hámját, melynek segítségével ezen állatok apró serpenyőt emelnek fel, melybe kis súlyokat raknak. Ezen módszerrel Plateau megállapította, hogy a cserebogár aránylag 21-szer nagyobb súlyt képes cipelni mint a ló, míg a mézelőméh 30-szor erősebb a lónál. A ló saját súlyának 6/7-ét képes vinni, a cserebogár súlyának 14-szeresét és a méh 20-szor annyit, mint saját testének súlya. *K.*

Az északi sark állatvilágáról. *Nansen* saját, valamint kísérőinek tapasztalásai alapján azt állítja, hogy a 3. szélességi fokon túl az emlős állatok hiányzanak; úgylátszik, sem a cetek, fókák, rozmárok, sem pedig a jegesmedvék nem bírják ki azt az állandó nagy hideget, mely e szélességi fokon túl uralkodik. Azonban czápákat (*«Scymnus glacialis»* nevű fajt) észleltek a vízben még a 85. széless. fok alatt is, amiből természetesen az következik, hogy a tengerben ott más állatok is élnek, a melyekkel a czápák táplálkozhatnak. A tenger nagy mélységeiből azonban nem tudott *Nansen* állatokat a felszínre hozni. Szerinte az északi sark körül a tenger mélységeiben nincsenek semmiféle állatok; azok a parányi szervezetek is, amelyek a mi tengereinket milliószámmal elevenítik, teljesen hiányzanak ott. Ekkor pedig megdől az a hypothesis, mely szerint a heringek rajai az északi sarkig vonulnának, mert hiszen ezek a tenger apró állataiból élnek. Feltűnő volt az, hogy a levegő is teljesen néptelen volt; egy madarat sem láttak már a magas északon, habár éppen ezek bírják ki leginkább a nagy hideget, mert meleg tollazatuk megvédi testüket eléggé, de a táplálék hiánya tartja vissza őket is azoktól a kietlen tájaktól.

Szerkesztői üzenetek.

Kerestetik egy vagy két darab *hegyes vidékre való* jól hajtó **kopó**, lehetőleg másfél évesek. Ajánlatok felelőség mellett *Mán László* jegyző urhoz (Alsó-Visó, Máramarosmegye) intézendők.

Megvételre kerestetik előkelő czégtől való finom mívű, használt, 24-es cal., kettős-csővű lancaster-fegyver, esetleg több darab is. Bővebbet a szerkesztőség.

Kérelem.

Kérjük, méltóztassék e füzetet, ha nem tetszik azt megtartani, illetőleg előfizetni reá, valamelyik érdeklődő ismerősének átadni. — Az előfizetési pénz (3 frt. évenként) dr. Lendl Adolf intézetének küldendő (Budapest, II., Donáti-utca 7) lehetőleg az e füzetben mellékelt postautalvány felhasználásával. — Tanintézetek levelezőlapjal évi számlájokra rendelhetik meg e folyóiratot. — Kérjük az előfizetést mielőbb, hogy a füzetek szétküldésében zavar ne támadjon. — Az előfizetési megrendeléseknél megküldjük a már eddig megjelent füzeteket is.

TOLDI LAJOS
könyvkereskedése

ajánl vadászati
műveket és képeket,
szintúgy iskolai
könyveket

BUDAPEST
II., Fő-utca 2.

Brehm's Thierleben, leg-
ujabb kiadás, teljes, olcsón
eladó. Szerk.

Telivér pedigrees-vizslák.

Angol Pointer, Angol Setter, Irish Setter, Gordon Setter, Szálkásszörű német, Símaszörű német, Griffon.

Kaphatók:

FÓNAGY JÓZSEF-NÉL
BUDAPEST,

Károly körút 5. szám.

Kitűnően idomítva
200 fttól feljebb; kölykök 50 ft.

Ugyanott megrendelhető:

Fónagy Vizslaidomítása

..... című könyv 3 forintért.

Ő cs. és kir. Fensége
JÓZSEF FŐHERCZEG
udvari szállítója,

Ő cs. és kir. Fensége
JÓZSEF ÁGOST FŐHERCZEG
kamarai szállítója

és
Ő kir. Fensége
FÜLÖP-SZÁSZ-COBURG-GOTHAI
HERCZEG

szállítója.

Dr. LENDL ADOLF

műegyetemi magántanár, kép. középiskola tanár, a m. nemz. muzeum volt tisztviselője, számos bel- és külf. egyesület tisztj., örök. választm. v. rendes tagja,

PRAEPARATORIUMA ÉS
TANSZERKÉSZÍTŐ INTÉZETE
BUDAPEST,

II. ker., Donáti-utca 7. sz.

Budapest, 1892: arany-érem.
Debreczen, 1894: elsőrendű állami érem.
Léipzig, 1894: díszoklevél.
Lemberg, 1894: elismerő oklevél.
Zenta, 1895: első arany-érem.
Moszkva, 1896: e. ezüst-érem.
Budapest millenniumi kiállítás 1896: 2 érem.
Lüdenscheid, 1897: ezüst-érem.

Legmagasabb és magas elismerések.

A Vallás- és Közoktatási, a Földmivvelésügyi
Miniszteriumok és Budapest
Székes Főváros Tanácsának ajánlása.

A Magy. Nemz. Museum és Európa
elsőrangú muzeumainak szállítója.

Főhercegi udv. szállító.

Antonitsch A., Ferlach,
puskaműves.

— KÉZI MUNKA. —

VADÁSZATI FEGYVEREK,
UNIVERSAL-FEGYVEREK
(golyó és serét)

hammerless-fegyverek
feléri az angol gyártmányokat.

Olcso árak. Kitűnő munka.

KÉPES ÁRJEGYZÉKEK
mindennemű fegyverekről
bérmentoe és ingyen.

— Számos elismerés —

Budapest, Muzeum-körút 7. sz.

LUK MIHÁLY

GYÓGYSZERÉSZ,
DROGUAÜZLET-TULAJDONOS

ajánl:

Turistáknak, vadászoknak és gazdáknak
mindenfélé

házi és gazdasági szereket.

URSITS „Cascara-Sagrada-bora“

a 3 sziv védjeggyel.

Emésztési zavarok, aranyér, makacs székreke-
dés, idült gyomor- és bélbajok ellen legjobb
a világon.

1 üveg 4 korona.

Főraktár: „URSITS“ gyógyszerháza
Budapest, VIII., Rákóczy-tér.

Ugyanitt kapható a világ bármely lapjában
hirdetett gyógyszerészetbe vágó
»különlegesség«.

A Parádi üvegyár raftára
Görög István

Budapest, Kossuth Lajos-u. 15.

Ujánl:

Hengerüvegeket, gyűjtőüvegeket,

mikroszkópi

tárgy- és fedőlemezeket stb.

Dús választék.

Kitűnő minőségben.

A Magyar Asphalt

részvény-társaság

Budapest, Andrásfy-út 30. sz.

Elvállal:

Asphaltburkolást,
szárazzátételt.

Vidékre is szállít
asphalt-anyagot

legolcsóbban jótállás mellett.

Dr. LENDL ADOLF intézetében megrendelhetők:

Kohaut, A Magyarország Madarak meghatározó könyve, 2 ft. — **Lakatos**, Természeti és Vadász-
képek, 2 ft. — **Lakatos** Vadászhit, kötve 2 ft. — **Lakatos**, Vadászati és Madarászati Emlékeimből,
3 ft. — **Thanhoffer** A Mikroszkóp és alkalmazása, 3.60 ft.

Iskolai könyvtáraknak számlára küldjük meg e műveket, másoknak utánvételt vagy a pénz előleges beküldésére.

Földbirtokosok figyelmébe:

»ÜGETŐ-VERSENYLAP« KIADÓHIVATALA, BUDAPEST, ARÉNA-ÚT 36/a.

»A Természet« szerkesztősége és kiadóhivatala: Budapest, II., Donáti-utca 7. dr. Lendl Adolf intézete.

Nyomatott Markovits és Garainál, Budapest, Lázár-utca 13.